

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟ CARMEN BURANUM 75.
ΕΠΙΡΡΟΕΣ, MOTIBA, ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ*

Οι Goliardi ήσαν άνθρωποι της εκκλησίας και του σχολείου και συγχεκριμένα περιπλανώμενοι κληρικοί (*clerici vagantes*) και σπουδαστές οι οποίοι, έχοντας εξασφαλίσει τα αναγκαία προς το ζην, ικανοποιούσαν την κοσμική φιλοδοξία και την τάση τους για ελευθερία και γνώση. Δεν γνωρίζουμε τον αρχηγό τους, ξέρουμε όμως πως αρκετοί από αυτούς βρίσκονταν υπό την προστασία του Rainold von Dassel, αρχικαγκελάριου του αυτοκράτορα Frédéric Barberousse¹. Ήσαν ανεξάρτητοι συγγραφείς, τους οποίους προστάτευαν πλούσιοι κύριοι. Ακολούθησαν το πνευματικό ρεύμα των λαϊκών στρωμάτων, καθώς προέρχονταν και οι ίδιοι από αυτά και ενώθηκαν με τους Giullari του εκκλησιαστικού κόσμου. Ορισμένοι² υποστηρίζουν πως είχαν

* Το άρθρο αυτό παρουσιάστηκε υπό μορφή ανακοίνωσης στο Στ' Συμπόσιο Κλασικών Σπουδών του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Μάιος 2007), με τίτλο: «Carmen Buranum Veris et Amoris, αριθμ. 75. Μίμηση και Πρωτοτυπία». Πρόκειται, ουσιαστικά, για ανάπτυξη ενός τμήματος της διπλωματικής μας εργασίας, με τίτλο *Carmina Burana Amatoria* (ποιήματα αρ. 56 και 75), Αθήνα, 1994, η οποία υποστηρίχθηκε δημόσια, υπό την επίβλεψη της Καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Στέλλας Γεωργαλά-Πριόβολου, η οποία τότε ετοίμαζε το βιβλίο *Carmina Burana Veris et Amoris*, Αθήνα, 1994 (6η έκδοση -2006, εφεξής: *CBVA*), από όπου αντλήσαμε στο σήμερα τις περισσότερες ιστορικές πληροφορίες για τους Goliardi, την ετυμολογία του ονόματός τους και την ποίηση τους. Στην τότε εργασία είχαμε χρησιμοποιήσει το άρθρο της ίδιας, «Η συμβολή των Goliardi εις την Λατινικήν Μεσαιωνικήν Φιλολογίαν», *ΕΕΦΣΙΑ*, τόμος Ks' 1977-8, σ. 374-392. Θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Πριόβολου, για την βοήθεια της ως πρός τη δυσεύρετη βιβλιογραφία αλλά και τις πολύτιμες παρατηρήσεις της σχετικά με τη μετάφραση και το σχολιασμό των ποιημάτων αυτών.

1. M. Hélin, *La littérature latine au Moyen Age*, «Que sais-je?», Paris, 1972, σ. 79.

2. Π.χ., D. Ducange, *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*, Paris, 1938, IV, s.v. *Goliardus*.

σχηματίζει μια εδελφότητα, αυτό όμως δεν ισχύει. Γνωρίζουμε τα ονόματα (ή τα ψευδώνυμα) μερικών μόνο από αυτούς, καθώς αποτελούσαν σημαντικές φιγούρες της λογοτεχνίας³, κυρίως της γερμανικής⁴. Το μεγαλύτερο όνομα ωστόσο είναι ένας Γάλλος, ο Pierre Abélard⁵ (Πέτρος Αβαϊλάρδος). Οι υπόλοιποι παραμένουν ανώνυμοι.

Πνεύμα ατίθασο και επαναστατικό αυτό των Goliardi, τους οδήγησε σε μια προσπάθεια ανατροπής όλων των στείρων θεσμών και των κακών κειμένων της εποχής. Η Ρωμαιοκαθολική εκκλησία και η ασίγαστη επιθυμία της για κοσμική εξουσία ήταν ο κυριότερος στόχος τους. Την κατηγο-

3. Archipoeta (1130-μετά το 1167· Ιδ., *Carmina Burana (testo latino a fronte)*, Milano, 2006· μ.Χ., κατά πάσα πιθανότητα ψευδώνυμο του Renano ή κάποιου Γερμανού ποιητή, ο οποίος έζησε στην Κολωνία -ποιήματα αρ. 191, 220· πρβ. J. Eberle, *Die Gedichte des Archipoeta*, Frankfurt, 1966· K. Langosch, *Die Lieder des Archipoeta. Lateinisch und deutsch herausgegeben*, Stuttgart, 1977), Hugo Primat d'Orléans (1093-ca. 1160, καθηγητής σε σχολεία καθεδρικών ναών -αρ. 194), Gualterius de Castillione ή Gautier de (Walter of) Châtillon (ca 1135-1179, Γάλλος θεολόγος -αρ. 3, 8, 19, 41, 42, 123), Petrus Blesensis ή Peter de Blois (1135-1204, Γάλλος διπλωμάτης -αρ. 29-31, 33, 63, 67, 72, 83, 84, 108), Otloh Ratisbonensis ή Otloh of Regensburg (ca. 1013 -ca. 1072, Βενεδικτίνος μοναχός στο St. Emmeram -αρ. 28, 38, 122a, 125), Marbod Redonensis ή Marbod of Rennes (ca. 1035 -ca. 1123, Επίσκοπος της ομώνυμης πόλης, που έγινε διάσημος για το ποίημα *De meretrice*, όπου αναφέρει πως το τρομερότερο από όλα τα φίδια είναι η γυναίκα -αρ. 122a, 123, 214), Godfrey of Winchester (ca. 1050-ca. 1107, Άγγλος σατιρικός και επιγραμματοποιός, έφερε το ψευδώνυμο «ψευδο-Μαρτιάλης» -αρ. 198), Philippus Cancellarius ή Philippe de Grève ή Philip the Chancellor (ca. 1160/80-1236, θεολόγος και πολιτικός, καγκελάριος της Notre Dame -αρ. 21-2, 26-7, 84, 131, 131a, 189), Marner (Suppl., 3*). Παραδόξως, έχει παρεισφύσει στη συλλογή και ένα πολύ παλαιότερο ποίημα του Αυσώνιου (310-395 -αρ. 64), που θεωρείται ο πρώτος Γάλλος ποιητής. Παραδίδεται επίσης το όνομα του Serlone de Wilton, δίχως να του αποδοθεί κάποιο συγκεκριμένο ποίημα. Για τις ταυτοποιήσεις, βλ. *Athena Review*, IV, 2 (Gothic Cathedrals in Northern France), σ. 71-3 (Rediscovering the poets of the Gothic era: Carmina Burana).

4. Dietmar von Aist ή Eist (ca. 1150-1180 -αρ. 113a), Reinmar von Hagenau (ca. 1180 -ca. 1210 -αρ. 142a, 143a, 147a, 166a), Reidhardt (ή Neidhardt) von Reuental ca. 1170-1230, σταυροφόρος και αριστοκράτης -αρ. 168a, Walther von der Vogelweide (ca. 1170-1230, -αρ. 135a, 151a, 169a, 211a), Heinrich von Morungen (ca. 1190/1220 -αρ. 150a), Otto von Botenlauben (ca. 1220 -αρ. 118a), Freidank (ca. 1215/33 -αρ. 17*), Gotfridus ή Godfrey of St. Victor (ca. 1130 -ca. 1194, *subprior* της ομώνυμης πόλης -αρ. 14*).

5. Ο συγκεκριμένος (1079-1142) αποτελούσε πρότυπο της ελεύθερης διακίνησης των ιδεών. Έγραψε ευαίσθητους στίχους για την αγαπημένη του Héloïse. Ένας μεγάλος αριθμός των συνθέσεων των Goliardi αποδίδονται σήμερα σε αυτόν (ο αρ. 120 από τα ερωτικά και άλλα)· πρβ. Στ. Γεωργαλά-Πιρίβολου, *CBVA*, σ. 15-6· J-P. Letord-Trégaro, *Pierre Abélard*, Paris, 1981.

ρησαν για φιλαργυρία, διαφθορά, αδικία και πλουτοκρατία. Δεν περιορίστηκαν όμως μόνο εκεί: έχοντας ποικίλες επιδράσεις από την ελληνική μυθολογία, την κλασική λατινική ποίηση (και κυρίως τον Οβίδιο, τον θεωρητικό του εκλεπτυσμένου έρωτα⁶), την εκκλησιαστική παιδεία και τη λαϊκή παράδοση, επεκτάθηκαν και στις περιοχές της ερωτικής, συμποσιακής και παιγνιώδους ποίησης. Σκοπός της ποίησης τους είναι η ερμηνεία, όχι πλέον των μυστηριωδών φόβων και των συγκεχυμένων παραδόσεων του Μεσαίωνα, αλλά η ερμηνεία της πραγματικότητας. Έτσι, αντιτίθενται στη σχολαστική ποίηση, η οποία εξακολουθεί να εμμένει στις αρχαίες παραδόσεις. Στα πλαίσια της σατιρικής τους ποίησης⁷ αναφέρθηκαν σε καυτά ζητήματα όπως η διαφθορά της εκκλησίας, η φτώχεια των κληρικών, η ματαιότητα των εγκοσμίων, η κατάρρευση του αιώνα, τα ελαττώματα των ανθρώπων⁸.

Τα ποιήματα των Goliardi είναι διάσπαρτα σε βιβλιοθήκες ανά την Ευρώπη. Υπάρχουν συλλογές από τους κώδικες Buranus, Harleianus, Arundelianus και άλλους. Σε αυτές σπάνια αναγράφεται το όνομα του

6. Πρβ. C. B., 105, 7 *Artes auatoriaie iam non istruuntur / a Nasone tradite, passim pervertuntur*· 8 *Naso, meis artibus et regulis instructus, mundique voluptatibus feliciter subductus, ab errore studuit mundum revocare; Qui sibi notus erat, docuit sapienter amare*. Για το συγκεκριμένο ποίημα, όπου με κωμική ειρωνεία, αλλά και δογματική ειλικρίνεια ο Οβίδιος εξυψώνεται σε πρότυπο ποιητή του γήινου έρωτα, σε μια εποχή όπου κυριαρχούσε ο αδελφικός χριστιανικός έρωτας, βλ. την ανάλυση του J.J. Wilhelm, *The cruelest mouth. Spring nature and love in classical and medieval lyrics*, Yale Univ. Press., 1965, σ. 123 κ. εξ. Πρόκειται για μια -μεταφυσική και υπερφυσική -ερμηνεία του μικρόκοσμου του Οβιδίου, οι απόψεις του οποίου αποκτούν πιο ιδεαλιστικό και ηθικοπλαστικό χαρακτήρα, μέσα στο μακρόκοσμο μιας χριστιανικής εποχής. Η διαφορά με τον λατίνο ποιητή είναι ότι εκείνος υπέστη τις συνέπειες των ιδεών του, ενώ οι Goliardi κρύφτηκαν πίσω από την ανωνυμία τους, ζώντας σε μια εξίσου δύσκολη, πουριτανή και θεοκρατούμενη κοινωνία. Χρήσιμη είναι η μονογραφία του H. Unger, *De ovidiana in Carminibus Buranis*, Strasbourg, 1914. Σημειώνουμε εδώ πως, μετά από τον αριθμό του κάθε ποιήματος, ακολουθεί η στροφή, όπως συνηθίζεται να γίνεται η παραπομπή στα Carmina Burana.

7. Πρέπει να γίνει διάκριση ανάμεσα στα σατιρικά ποιήματα της συλλογής και σε αυτά που τιτλοφορούνται συνήθως ως «Carmina Goliardorum»: πρόκειται για συνθέσεις του 12ου και 13ου αιώνα που αποδίδονται στον Episcopus Goliae ή Golia (ο οποίος μάλλον αποτελεί δημιούργημα της φαντασίας· βλ. Στ. Γεωργιάδ-Πριόβολου, *ΕΕΦΣΠΑ*, ό.π., σ. 377), τον Walter Mapes (αρχιδιάκονο της Οξφόρδης), αλλά και τους ανώνυμους Goliardi· βλ. K. Strecker, *Die Apokalypse des Golia*, Roma-Leipzig, 1928· Th. Wright, *The Latin poems commonly attributed to Walter Mapes*, London, 1841 (New York, 1968²).

8. Για το κοινωνικό πλαίσιο της εποχής και άλλες πληροφορίες σχετικά με τη σύνθεση των ποιημάτων, βλ. Α. Κ. Ιωαννίδου, *Τα Carmina Burana και η τύχη στους αρχαίους συγγραφείς*, Γιάννινα, 2001, σ. 51 κ.εξ.

ποιητή⁹. Έναν από αυτούς τους κώδικες, τον Buranus, γραμμένο από πέντε χέρια (εκ των οποίων τα δύο κυριαρχούν), σε 112 αριθμημένα φύλλα (25 x 17 εκατοστά), με έγχρωμα αρχικά και οκτώ μινιατούρες, ανακάλυψε το 1806 ο βιβλιοπώλης Schmeller (μαζί με τους Edelstand du Mériel¹⁰ και Thomas Wright¹¹), προερχόμενο από το ηγουμενείο ή αββαείο του Benediktbeuern, που ιδρύθηκε το 733 μ.Χ. στις Άλπεις, τριάντα μίλια νότια του Μονάχου, το επονομαζόμενο και Buranum, το οποίο πήρε το όνομά του από τη λέξη *bur* της παλαιάς γερμανικής, η οποία σημαίνει «μικρό σπίτι». Στο αββαείο παρέμεινε το χειρόγραφο μέχρι το 1803, χρονολογία κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η κοσμικοποίηση των Βαυαρικών μοναστηριών, οπότε κατετέθη στη βιβλιοθήκη του Μονάχου (Biblioteca Monacensis = Bayerische Staatsbibliothek, codex Latinus 4660/4660a), όπου φυλάσσεται μέχρι σήμερα.

Την πρώτη κριτική έκδοση των Carmina Burana¹² πραγματοποίησε

9. Βλ. *Encyclopedia Italiana*, Milano, 1933, XVII, σ. 495-6, s.v. *Goliardi*.

10. Δημοσίευσε πολλά -ανέκδοτα έως τότε- ποιήματα σε δύο συλλογές: *Poésies populaires latines du Moyen Age*, Paris, 1847 & *Poésies inédites du Moyen Age*, Paris, 1854.

11. Εξέδωσε το έργο *The latin poems commonly attributed to Walter Mapes*, London, 1841.

12. Μερικά σχετικά έργα είναι τα εξής: G. Bertoni, «Intorno ai 'Carmina Burana'», *Zeitschrift für romanische Philologie* XXXVI, 1912, σ. 46· E. D. Blodgett - R. A. Swanson, *The Love Songs of the Carmina Burana*, New York, 1987 (μετάφραση)· W. Buchwald - A. Holhweg - O. Prinz, *Tusculum Lexicon griechischen und lateinischen Autoren des Altertums und des Mittelalters*, München, 1982³ (για τα Carmina Burana, σ. 144-5)· C. Corradino, *I canti dei Goliardi o studenti vaganti del Medio Evo*, Milano, 1928· O. Dobiasch - Rojdestvensky, *Les poésies des Goliards*, Paris, 1931· C. Fischer, *Carmina Burana*, Zürich - München, 1979· K. P. Harrington, *Medieval Latin* Chicago, 1925, σ. 370-382, ως «Songs of the wandering students» & 1997² με προσθήκες από τους J. Pucci & A. G. Elliott) σ. 586-599, ως «The songs of Beuern»· R. García - Villoslada, *La poesia ritmica de los Goliardos medievales*, Madrid, 1975· R. Glendinning, «Words without a song: the challenge of Carmina Burana 62», *Essays E. G. Berry*, Winnipeg, 2004, σ. 105-126· Ch. V. Langlois, «La littérature Goliardique», *Revue Bleue*, L - LI, 1892· K. Lanosch, *Hymnen und Vagantenlieder*, Basel, 1954· E. Massa, *Carmina Burana e altri canti della Goliardia medioevale*, Roma, 1979· D. Parlett, *Selections from the Carmina Burana: A new verse translation*, Penguin Classics, Harmondsworth, 1986· J. Petit, *Carmina Burana*, Barcelona, 1981 (1991²)· F. Raby, *A History of Secular Latin Poetry in the Middle Ages*, Oxford, 1934 (1967³), με σημαντική βιβλιογραφία (σ. 375-380, εφεξής SLP)· Id., *The Oxford book of Medieval latin verse*, Oxford, 1959, σ. 117-332 & 355-9· P. Rossi *Carmina Burana. Presentazione di Francesco Maspero*, Milano, 1989· Id., *Carmina Burana (testo latino a*

ο ίδιος ο Schmeller το 1847 στη Στουτγάρδη¹³. Μια μερική έκδοση ακολούθησε από τον R. Peiper¹⁴ και άλλη μία από τον L. Laistner¹⁵. Η πλέον σημαντική έκδοση έγινε από τους Hilka & Schumann¹⁶, μετά από διορθώσεις που είχε κάνει στο χειρόγραφο ο Wilhelm Meyer, ο οποίος, μετά από προσεκτικότερη ανάγνωση του χειρογράφου, ανακάλυψε κι άλλα ποιήματα (φύλλα i-vii), τα οποία αναφέρονται πλέον ως *Fragmenta Burana*¹⁷.

fronte), Milano, 2006·Th. Rubel, «*Olim lacus colueram* (Carmen Buranum 130). Eine lateinische Handschrift entziffert», *Der altsprachliche Unterricht*, XLVII, 4-5, 2004, σ. 77-9· S. Santangelo, *Studio sulla poesia goliardica* Palermo, 1902· O. Schumaan, «Über einige Carmina Burana», *ZDA*, LXII, 1926, σ. 81 κ. εξ.· J. A. Symonds, *Wine, women and song. Mediaeval student songs*, London, 1925· H. Waddel, *The Wandering Scholars*, London, 1927 (7η έκδοση- 1947), κυρίως σ. 200-221 & 229-235 (κεφ. IX .The Scholars' lyric) και βιβλιογραφία, σ. 282-5· P. G. Walsh, *Courtly Love in the Carmina Burana*, Edinburgh, 1971· Id., *Thirty Poems from the Carmina Burana*, Bristol-Reading, 1976 (με κείμενο και σημειώσεις). G. Whicher, *The Goliard poets*, Norfolk, 1949 (Connecticut, 1976²)· C. Yarza -L. Moles, *Cantos de Goliardo (Carmina Burana)* Barcelona, 1971 (1981²)·

13. J. A. Schmeller, *Carmina Burana. Lateinische und deutsche Lieder und Gedichte einer Handschrift des XIII Jahrhunderts aus Benediktbeuern auf der k. Bibliothek zu München*, Stuttgart 1847, Breslau, 1883 (και αρκετές άλλες επανεκδόσεις).

14. R. Peiper, *Gaudeamus! Carmina vagorum selecta in usum laetitiae*, Leipzig, 1877.

15. L. Laistner, *Golias: Studentlieder des Mittelalters: aus dem lateinischen*, Stuttgart, 1879. 'Η έκδοση αυτή αναθεωρήθηκε αργότερα από τους E. Brost & W. Bulst, *Carmina Burana: Lateinisch und Deutsch: Lieder der Vaganten*, Heidelberg, 1954 (5η έκδοση 1974).

16. Οι A. Hilka - O. Schumann εξέδωσαν τα ποιήματα 1-186, *Carmina Burana, mit Benutzung der Vorarbeiten Wilhelm Meyers, kritisch herausgeben*, Band I, Text 1: *Die moralisch - satirischen Dichtungen*, Heidelberg, 1930· A. Hilka - O. Schumann, *Carmina Burana*, Band I, Text 2: *Die Liebeslieder*, Heidelberg, 1941. Οι O. Schumann & B. Bischoff ακολούθησαν με τα ποιήματα 187-228: *Carmina Burana*, Band I, Text3: *Die Trink - und Spielerlieder, Die geistlichen Dramen, Nachträge*, Heidelberg, 1970. Οι τρεις αυτοί τόμοι αποτελούν μέχρι σήμερα τη μοναδική στερεότυπη έκδοση. Ο Bischoff τα εξέδωσε ακόμα μια φορά (New York - München, 1967-1971). Σχόλια στα ποιήματα 1-55 έχουν γράψει οι A. Hilka - O. Schumann, *Carmina Burana*, Band II, Kommentar 1: *Einleitung (Die Handschrift der Carmina Burana); Die moralisch - satirischen Dichtungen*, Heidelberg, 1930, ενώ για τα υπόλοιπα ποιήματα δεν υπάρχει ακόμα καμία σχολιασμένη έκδοση. Πιο πρόσφατα, ο P. G. Walsh εξέδωσε μια επιλογή από τα ερωτικά ποιήματα: *Love Lyrics from the Carmina Burana*, Chapel Hill, 1993, με εισαγωγή, σχόλια και αγγλική μετάφραση.

17. Για τα προβλήματα σχετικά με το χειρόγραφο, βλ. F. Raby, *SLP*, II, σ. 256-7. Τα ποιήματα αυτά εξέδωσε ο W. Meyer, *Fragmenta Burana*, Berlin, 1901. Πρόκειται για ένα Supplementum 26 ποιημάτων, τα οποία απαριθμούνται με αστερίσκο.

Ο ίδιος ερευνητής είχε τότε υποστηρίξει πως ο συλλέκτης της ανθολογίας προερχόταν από την περιοχή του Μοζέλα¹⁸, υπόθεση την οποία απέρριψε ο Schumann¹⁹, δεδομένου ότι η διάλεκτος των Γερμανικών κειμένων είναι η Βαυαρική. Σύμφωνα με μια άλλη υπόθεση²⁰, τα ποιήματα συγκεντρώθηκαν πρώτη φορά γύρω στο 1230 μ.Χ. στην αυλή του επισκόπου του Seckau (1231-1243 μ.Χ.) στην Αυστρία²¹. Ωστόσο το χειρόγραφο φαίνεται τελικά να είναι του 13ου αιώνα²². Ο φθορές που παρουσιάζει οφείλονται τόσο στην παλαιότητά του, όσο και στις προσμεϊξεις λόγω της προφορικής παράδοσης²³, γεγονός που εξηγεί την παρουσία εντελώς άτεχνων ποιημάτων, δίχως μέτρο, ρυθμό και ρίμα, με πλήθος χασμωδιών²⁴. Η σειρά των ποιημάτων, όπως παραδίδεται, δεν είναι η ορθή. Ωστόσο, παρά τα χάσματα, έχει πλέον αποκατασταθεί²⁵ και εκδοθεί, όπως προήλθε από τον συμπληρωτή της συλλογής, ο οποίος δεν αποκλείεται να είχε κάνει και δικές του επεμβάσεις στους στίχους.

18. Το γεγονός αυτό ενδεχομένως θα εξηγούσε την παρουσία του Αυσώνιου στη συλλογή, καθώς είχε γράψει ένα περιώνυμο ποιήμα για τον ομώνυμο ποταμό, με τίτλο *Mosella*.

19. O. Schumann, «Die deutschen Strophen der Carmina Burana», *Germanisch-romanische Monatsschrift*, XIV, 1926, σ. 418 κ.εξ.· πρβ. Hilka - Schumann, *ό.π.*, II, I, 69.

20. Βλ. στο διαδικτυακό τόπο της Bibliotheca Augustana.

21. Την εποχή εκείνη υπήρχαν τρεις Βαυαρο-αυστριακές περιοχές, του Steiermark, του Tyrol και του Kärnten, οι οποίες ήταν υπό την επιστοπία του συγκεκριμένου ιερέα.

22. Η ορθή χρονολόγηση του χειρογράφου οφείλεται στον O. Schumann, *ό.π.*, 1926, σ. 425-7, ο οποίος κατέδειξε πως οι αλληπάλληλες αναφορές στους Minnesinger (που έδρασαν στα τέλη του 13ου αιώνα), οι οποίες υπάρχουν στους γερμανικούς στίχους των ποιημάτων, καταρρίπτουν την έως τότε υπόθεση του Meyer (στην έκδοση των Hilka - Schumann) για χρονολόγηση γύρω στο 1225, δεδομένου πως τα ποιήματα θεωρείται πως έχουν συντεθεί μεταξύ 1150 και 1200, όπως υποστηρίζει ο Harrington, *ό.π.*, σ. 586, υπόθεση όμως η οποία δεν ισχύει, καθώς ένας από τους ποιητές, των οποίων τα ονόματα γνωρίζουμε, ο Goldfrey of Winchester, απεβίωσε πιο πριν (το 1107), επομένως το έτος αυτό είναι *terminus post quem*, εάν δε λάβει κανείς υπόψη του πως πρόκειται -ως επί το πλείστον- για νεανικά στιχουργήματα, τότε μάλλον θα πρέπει να ανεβάσουμε το όριο γύρω στα 1050. Όσο για τον *terminus ante quem*, λαμβάνοντας υπόψη πως ο Marner απεβίωσε το 1265, τότε, λογικά κάποια ποιήματά του πρέπει να γράφτηκαν γύρω στο 1210-1220. Ο Raby, *SLP*, σ. 257, όσον αφορά στο χειρόγραφο, αναφέρει πως οι παλαιογραφικές ενδείξεις υποδηλώνουν προγενέστερη χρονολόγηση, ωστόσο η παρατήρηση του Schumann είναι ασφαλής.

23. Είναι η άποψη του Schmeidler, *Hist. Vierteljahrschrift*, XIV, σ. 319 (στον Raby, *SLP*, σ. 258).

24. Βλ. Hilka - Schumann, *ό.π.*, II, I, σ. 79· πρβ. Raby, *SLP*, σ. 258.

25. Βλ. Hilka - Schumann, *ό.π.*, I, I, σ. XVI. Η σειρά των φύλλων είναι η εξής: 43-8, 1, 2, 3-10, 11-8, 19-26, 27-34, 35-42, 49, 73-82, 50-5, 56, 57-64, 65-72, 83-90, 91-8, 99-106, I, ii-iv, v, vi, 107-112, vii.

Επηρεασμένοι κυρίως από τον Οβίδιο, το Βεργίλιο, αλλά και τον σύγχρονο τους συγγραφέα, Ανδρέα Καπελλάνο - Andrea Ca(p)pellanus²⁶, αυλικό της βασίλισσας Ελεονώρας της Ακουιτανίας, οι Goliardi γράφουν ερωτική ποίηση, τα επονομαζόμενα Carmina Burana Veris et Amoris (=της Άνοιξης και του Έρωτα) ή απλούστερα Amatoria (=Ερωτικά), που ήσαν μια από τις θεματικές κατηγορίες της ποίησης τους (ποιήματα 56-186)²⁷, μαζί με τα ηθικά-σατιρικά (Carmina moralia et satirica, 1-55) και τα συμποτικά ή βακχικά (Carmina potoria, 187-226). Η συλλογή ολοκληρώνεται με δύο παίγνια (Ludi, 227-8) και το συμπλήρωμα (Supplementum, 1-26a). Περαιτέρω, τα ποιήματα ομαδοποιούνται ανάλογα με το ρυθμό τους, ο οποίος αναγράφεται μια φορά, ακολουθούμενος ύστερα από ενδείξεις όπως «item», «item de eodem» ή «unde supra». Ακολουθούν τα μετρικά ποιήματα με την ένδειξη «versus».

Η γλώσσα των κειμένων²⁸ είναι ένα αμάλγαμα λατινικής, όχι όμως της χυδαίας ή λαϊκής (*vulgaris*). Συχνά υπάρχουν προσμειξεις με Γερμανικές (κυρίως της Άνω Γερμανικής) ή Γαλλικές λέξεις (ακόμα και διαλέκτους της Οξιτανίας/Occitan). Απλή σε γενικές γραμμές, ακολουθεί την κλασική λατινική, με μερικές διαφοροποιήσεις (π.χ. χρήση του e αντί για ae, παράλειψη του h, χρήση του συμπλέγματος ch αντί για h κλπ.), οι οποίες όμως δεν επηρεάζουν το νόημα, εκτός αν υπεισέρχονται σε βαθιές δομές του συντακτικού, από το οποίο υπάρχουν αρκετές αποκλίσεις, κυρίως ως προς τη χρήση των εγκλίσεων. Το λεξιλογικό επίπεδο ποικίλλει ανάλογα με το πόσο καλλιεργημένος ήταν ο κάθε ποιητής. Η ένωση των Goliardi με τους Giu-

26. Κυρίως από το έργο του *De Amore*, το οποίο γράφτηκε περίπου το 1185· πρβ. τις εκδόσεις των E. Trojel (Kobenhavn, 1892), E. Trojel & W. Bulst (München, 1964, 1972), A. Pagès (Castelló de la Plana, 1930), Cl. Buridant (Paris, 1974) και G. Ruffini (Milano, 1980)· πρβ. P. G. Walsh, *Andreas Capellanus On Love*, London, 1982. Ήταν τόση η επιτυχία του, ώστε μεταφράστηκε ήδη από παλιά στα γαλλικά (1290), ιταλικά (ca. 1350) και γερμανικά (1440).

27. Οφείλουμε, βεβαίως, να σημειώσουμε πως ο τίτλος δεν ανταποκρίνεται πάντοτε στο περιεχόμενο των ποιημάτων, καθώς έχουν παρεισφύσει αρκετές συνθέσεις, με περιεχόμενο θρησκευτικό ή εμπνευσμένο από τον Τρωικό πόλεμο (όπου υπερπροβάλλεται, βεβαίως, ο έρωτας του Πάρι και της Ελένης), παρωδίες (C. B., 92, *De Phyllide et Flora*), ενώ δεν λείπουν αρκετές περιγραφές της φύσης (C. B., 132, 139, 141, 144, 145-6, 148-153), αλλά και διαφόρων πτηνών και ζώων (C. B. 132-4, 146, 148), όπου κυριαρχεί το αηδόνι, ως ο κατεξοχήν εκπρόσωπος της άνοιξης· πρβ. 71, 81, 111, 140, 186 και αλλού.

28. Εξαιρετικό είναι το πρόσφατο εγχειρίδιο του P. Stotz, *Handbuch zur lateinischen Sprachen des Mittelalters*, München, 1996-2002.

Parī (=Ioculari. στα λατινικά)²⁹ δίνει ένα παιγνιώδη τόνο στα ερωτικά αυτά ποιήματα. Χωρίς να κατεβαίνουν σε απλό ή ανούσιο επίπεδο, τα στιχουργήματα αυτά δεν έχουν πάντα το βάθος της αρχαίας ελληνικής και της κλασικής λατινικής ποίησης. Είναι, ωστόσο, ποιήματα χαριτωμένα και πολύ θελκτικά. Το μέτρο ποικίλλει, από δακτυλικό ή λεωνίνο εξάμετρο και ελεγειακό δίστιχο, μέχρι ρυθμοτονικούς συνδυασμούς, κυρίως του τροχαιού.

Δεδομένου ότι δεν πρόκειται για πρωτότυπη ποίηση, μια σειρά από μοτίβα της αρχαίας ελληνικής και λατινικής ερωτικής ποίησης³⁰ εμφανίζονται συνεχώς στα Carmina Burana. Με βάση τον ιπποτικό έρωτα του Μεσαίωνα, ο οποίος απαιτεί μυστικότητα (σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε με την πορνεία³¹, αλλά και όσους περηφανεύονταν για τις ερωτικές τους επιδόσεις) και την απόκρυψη του ονόματος της αγαπημένης³², αλλά και αποκήρυξη της απιστίας³³, και το συνδυασμό φύσης³⁴ (που είναι σύντροφος των νέων),

29. Encyclopedia Italiana, ό.π., XVII, σ. 327-8. s.v. *Giullari*. Η λέξη προέρχεται από το επίθετο *iocularis*, «παιγνιώδης», «σκωπτικός».

30. Στην αρχαία ελληνική ερωτική ποίηση κατατάσσουμε τους περισσότερους μελικούς ποιητές. Θα είχε ενδιαφέρον μια πιο ενδελεχής μελέτη στα επιγράμματα της Παλατινής Ανθολογίας, του Αλκίφωνα και των ποιητών της ελληνιστικής περιόδου. Αν και κάνουμε κάποιες αναφορές, τους παραλείψαμε σκόπιμα, καθώς οι Ρωμαίοι (αλλά και οι μεταγενέστεροι Έλληνες) ποιητές επηρεάστηκαν άμεσα από την αρχαϊκή λυρική ποίηση, της οποίας τα λογοτεχνικά μοτίβα ανέπλασαν. Με τον όρο «ρωμαϊκή (ή λατινική) ερωτική ποίηση» αναφερόμαστε στον Τίβουλλο (Δύγδαμο και Σουλπικία), τον Προπέρτιο, τον Κάτουλλο, τον Οράτιο (*Carmina & Epodi*) και τον Οβίδιο (*Ars Amatoria, Remedia Amoris, Amores, Heroïdes*)· πρβ. R. O. A. M. Lyne, *The Latin Love Poets*, Oxford, 1980.

31. Βλ. π.χ. C. B., 120.

32. Πρβ. C. B., 105, 9 *veneris mysteria iam non occultantur | cistis, | sed exposita coram presentantur | ... | precipue Cytherea iubet sua sacra taceri!*· 105. 11 *Res arcana Veneris*· 111, 2 *Cuius nomen tam verendum, | quod nec michi presumendum | est, ut eam nominem?*

33. Πρβ. C. B., 120 & 121, με επιδράσεις από τον Οβίδιο, *Amor.*, III, 14 και τον Κάτουλλο, 58 και 72.

34. Ενδεχομένως τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι αυτά των C. B. 62, 79 και 159, όπου η όμορφη κοπέλα και ο ερωτευμένος νεαρός βρίσκονται σε ένα ειδυλλιακό παριβάλλον, *locus amenus* (= *amoenus*), εντυπωσιασμένοι από την όψη, τους ήχους και τις οσμές της φύσης. Το μοτίβο αυτό είναι γνωστό από τη βουκολική ποίηση (πρβ. ακόμα και Hor. *A. P.*, 17), ψήγματα της οποίας βρίσκονται σε αρκετά ποιμενικά ποιήματα (*pastourelles*) της συλλογής· βλ. Pillet, *Beiträge zur romanischen und englischen Philologie*, σ. 98 κ. εξ. (στον Raby, *SLP*, σ. 271), όπως το 69, το 89a, το 90, το 157 και το 158· πρβ. ακόμα 59, 4 *per florenta nemorum*· 92, 6 κ. εξ.· 137, 1 *campus est amenus*. Γενικότερα, η φύση ασκεί τη δική της δύναμη στον άνθρωπο (*virtus naturalis*), σε αντιδιαστολή με τις ζωτικές δυνάμεις που ενυπάρχουν στον άνθρωπο (*virtus animalis*)· πρβ. C. B., 105, 1· Στ. Γεωργαλά - Πριόβολου, *CBVA*, σ. 165· K. P. Harrington, ό.π., σ. 588.

έρωτα³⁵ και άνοιξης, όπως υποδηλώνει και ο γενικός τίτλος των ερωτικών ποιημάτων (*Veris et Amoris*)³⁶ οι ποιητές υφαίνουν ένα καμβά με στολίδια τη μυθολογία, τις γοητευτικές λέξεις του Οβιδίου, τη νεανική φρεσκάδα τις επιδράσεις από την παλιότερη ποίηση εν γένει, δίνοντας παράλληλα μια νατουραλιστική διάσταση, με τη φύση να συμμετέχει και να προκαλεί την ερωτική διάθεση, όχι μόνο να λειτουργεί ως φόντο γι' αυτήν. Ειδικά αυτή η εμμονή με τη φύση, την άνοιξη και τα άνθη³⁷ αντίκειται στη φιλοσοφική θεώρηση, σύμφωνα με την οποία τα στοιχεία αυτά αποτελούν μέρος του ετήσιου κύκλου των εποχών: ο άνθρωπος είναι λογικό ον, επομένως δεν μπορεί να είναι το ίδιο με τα λουλούδια ή τα ζώα³⁸. Ωστόσο, ο ποιητής δεν έχει λογική³⁹: το συναίσθημα τού υπαγορεύει πως είναι ένα με τη φύση και πως η γυναίκα ανήκει σε αυτήν. Πράγματι, τα τρία κέντρα της ποίησης των Goliardi είναι η γυναίκα, το κρασί και το τραγούδι. Πάνω στα αρχαία μέτρα που έχουν πια εξελιχθεί σε ρυθμοτονικά οι ποιητές παρουσιάζουν τον έρωτα σε όλες τους τις εκφάνσεις με τόσο δυνατό τρόπο, ώστε κατάφεραν να ανανεώσουν την ερωτική ποίηση και να ασκήσουν επιρροή στη μετέπειτα Ευρωπαϊκή ποίηση.

35. Βλ. σχετικά F. Raby, *A History of Christian Latin Poetry*, Oxford, 1927, σ. 267. Σύμφωνα με τη θεωρία του G. Paris, *Journal des Savants*, 1891, σ. 685 κ. εξ.· 1892, σ. 424 οι αναφορές στη φύση είχαν λειτουργική σημασία και είχαν γίνει σχεδόν υποχρεωτικές, καθώς αναφέρονται στις εορτές του Μαΐου. Πρόκειται για άλλα λόγια- για μαγιατικά τραγούδια.

36. Πρβ. C. B. 56, 1 *Ver estatem (=aestate) nuntiat*· 85, 1 *Veris dulcis in tempore / Florenti stat* και κυρίως ολόκληρο το 85 και το 148, τα οποία είναι αφιερωμένα στη φύση και τον έρωτα.

37. Συχνά, η κοπέλα παρουσιάζεται ως άνθος (σύμβολο αγνότητας και παρθενίας), ωραιότερο από τα πραγματικά άνθη ακόμα και από τη Φλόρα, τη θεά των λουλουδιών, ξεπερνώντας με αυτόν τον τρόπο τα όρια της φύσης: C. B. 77, 6 *Vidi florem floridum, vidi florum florem, | vidi rosam Madii, cunctis pulchriorem 8 mundi rosa*· 78, 2 *Prudens est multumque formosa, | pulchrior lilio vel rosa*· 78, 4 *flos florum*· 79, 5 *pulchrior quam Flora*· 115, 2 *pulchrior liliis*· 163, 4 *Hanc amo pre ceteris, | quam non vincit rosa*· 167 II, 3 *flos pre cunctis floribus*· 174, 3 *Rosa rubicundior, | lilia candidior, | omnibus formosior*· 179, 3 *Flos est puellarum, quam diligo, | et rosa rosarum*· 186, 1 *Suscipe, flos, florem, quia flos designat amorem!*. Suppl., 14*, 3a *Flos florum*· πρβ. Venant. Fort., *Carm.*, VIII, 6· 7 (όπου υπάρχει η αντίθεση ανάμεσα στην άνοιξη και το χειμώνα)· 8· XI, 11. Ωστόσο, τα λουλούδια έχουν και αγάθια που προκαλούν πόνο· πρβ. 78, 2 *Nisi sanet me flos de spina*.

38. Βλ. J. J. Wilhelm, *ό.π.*, σ. 108.

39. Βλ. ωστόσο, C. B. 113, 3 *mens amorem petitur*.

Ας παραθέσουμε το κείμενο του ποιήματος 75 το οποίο θα αναλύσουμε εν συνεχεία⁴⁰.

1. Omittamus studia

Dulce est desipere,

Et carpamus dulcia

Iuventutis tenere

Res est apta senectuti

Seriis intendere, < Res es apta iuventuti

..... Leta mente ludere. >

..... (προσθήκη του Herkenrath)

REFL. Velox etas preterit

Studio detenta,

40. Η Στ. Γεωργαλά - Πριόβολου, *CBVA*, σ. 51-3, αποδίδει το ποίημα ως εξής:
 1. Ας παρατήσουμε τα γράμματα, / είναι γλυκό κανείς να ξεφαντώνει, / τους γλυκυσμούς ας δρέψουμε της νιότης μας! / Είναι δουλειά που αρμόζει στους γερόντους / με σοβαρά να καταπιάνονται, ... / Επ(ωδός). Ο καιρός που είναι στη σπουδή δοσμένος / κυλά και φεύγει γρήγορα· σε σκανταλιές και σε τρελά καμώματα / η νιότη μας καλεί να επιδοθούμε. / 2. Χάνεται της ζωής μας η άνοιξη / και ο χειμώνας καταφθάνει, / όλοι μας βάσανα υποφέρουμε, / τη σάρκα σιγολιώνουν οι έργοιες. / Παγώνει το αίμα, οι καρδιές λιγώνουν· / στερούν λίγο λίγο οι χαρές μας, / το γήρας πια με κάθε είδους νόσημα / μάς κάνει να ριγούμε από το φόβο / Επωδός / 3. Ας μιμηθούμε τους ουράνιους! / Πολλά αξίζει αυτή η γνώμη· / τους νεαρούς τα δίχτυα του έρωτα / άρχισαν ήδη να θηρεύουν. / Τον πόθο μας ας εκπληρώσουμε! / Θείκη αυτή η συνήθεια είναι. / Ας ξεχουθούμε στις πλατείες ανέμελα / και στις χορείες των παρθένων! / Επωδός / 4. Εκεί -κι είναι σε όλους πρόσφορη- / υπάρχει για τα μάτια πανδαισία, / εκεί ιαστράφτουν οι ευκίνητες / οι ερωτικές σαματικές προκλήσεις. / Χορεύοντας με τις αβρές κινήσεις τους, καθώς οι κόρες προκαλούνε, / στέκομαι δίπλα τους κοιτάζοντας· / και μόνο που τις αντικυρζώ / την υπαρκτή μου συναρπάζουνε / Επωδός. Παραθέτουμε και μια δική μας μετάφραση: 1. Ας αφήσουμε τις σπουδές, / είναι γλυκό να τρελαίνεσαι, / κι ας αρπάξουμε τις γλύκες / της νιότης τρυφερά! / Στα γηρατειά ταιριαστό πράγμα είναι / τα σοβαρά να καταλαβαίνεις, ... < Πράγμα είναι ταιριαστό στη νιότη / με χαρωπή διάθεση να παίζει > / Ρεφραίν. Φεύγει η γρήγορη ηλικία / με τη μελέτη σαν ασχολείται, / να ηδονίζεσαι υποδεικνύει / η τρυφερή νιότη. / 2. Ξεγλιστρά η άνοιξη της ηλικίας, / ο χειμώνας μας σπεύδει, / η ζωή τη ζημιά υπομένει, / το κορμί η μελέτη φθείρει, / ξεραίνεται το αίμα, αμβλύνεται το στήθος, / ελαττώνονται οι χαρές, / μας τρομάζει ήδη το γήρας / με των ασθενειών την οικογένεια. / Ρεφραίν. / 3. Ας μιμηθούμε τους θεούς! / Άξια είναι η απόφασή τους, / και τρυφερούς έρωτες / ήδη κυνηγούν στα δίχτυα. / Τον πόθο μας ας υπηρέτησουμε! / Αυτή είναι η συνήθεια των θεοτήτων. / Ας κατέβουμε στις πλατείες / και τους χορούς των παρθένων! / Ρεφραίν. / 4. Εκεί, που είναι εύκολο / να δούμε το πλήθος, εκεί κεραυνώνει τα κινητά / μέλη μας η επιθυμία. / Τότε οι κοπέλες που λικνίζονται / με τις κινήσεις τους μα ανάβουν, / την πονηριά τους σαν βλέπω και βλέποντας / με κλέβουν από τον εαυτό μου.

Lascivire suggerit
Tenera iuventa.

2. Ver etatis labitur,
Hiems nostra properat
Vita damnum patitur,
Cura carmen macerat,
Sanguis aret, hebet pectus,
Minuuntur gaudia,
Nos deterret iam senectus
Morborum familia.

3. Imitemur superos!
Digna est sententia,
Et amoris teneros
Iam venantur retia.
Voto nostro serviamus!
Mos est iste numinum.
Ad plateas descendamus
Et choreas virginum!

4. Ibi, que fit facilis,
Est videndi copia,
Ibi fulget mobilis
Membrorum lascivia.
Dum puelle se movendo
Gestibus lasciviunt,
Asto videns, et videndo
Me michi subripiunt.

Στην πρώτη στροφή, η φράση *omittamus studia* θυμίζει ως προς το ύφος και τον στόμφο τη μοναδική ελεγεία του Καλλίνου⁴¹, όπου ο ποιητής καλεί τους νέους να παρατήσουν τα συμπόσια και να ριχτούν στον πόλεμο, ως προς τις αντιλήψεις όμως τον αντικομοφορμιστή Αρχίλοχο, ο οποίος απεχθανόταν οτιδήποτε σοβαρό και καταπιεστικό⁴². Το ρήμα *omitto* απαντά

41. Καλλίνικος, I D = I W.

42. Π. χ. Αρχίλοχος, 6 D· 60 D. Το μοτίβο της εγκατάλειψης των σπουδών και η αφοσίωση όχι πια στην Αθηνά, αλλά στην Αφροδίτη, υπάρχει και στο C. B. 56 πρβ. ακόμα 108, όπου η Λογική (Ratio) παλεύει με του Έρωτα (Amor) και τη Διώνη

στον Οβίδιο⁴³, σε άσχετο με το ποίημα χωρίο. Όσο για τη λέξη *studia*, απαντά αμέτρητες φορές στον Οβίδιο. Ανήκει στο σχολικό λεξιλόγιο που είναι αναμενόμενο να υπάρχει στα ποιήματα των σπουδαστών Goliardi. Πρόκειται για λέξημα δίσημο στα Μεσαιωνικά Λατινικά: σημαίνει τόσο «μελέτη», όσο και «επιθυμία», «ερωτικό κυνηγητό»⁴⁴. Εδώ ταιριάζει περισσότερο η πρώτη ερμηνεία.

Το ρήμα *desipere* δεν υπάρχει στην ερωτική ποίηση. Αντ' αυτού χρησιμοποιείται το επίθετο *demens* (=ξετρελαμμένος). Στο συγκεκριμένο σημείο απηχείται ένα χωρίο του Ορατίου⁴⁵. Γενικότερα, ως εικόνα εντάσσεται στο μοτίβο της ερωτικής μανίας ή τρέλας, το οποίο για πρώτη φορά απαντά στον Ίβυκο⁴⁶.

Εν συνεχεία, αναφορικά με το *carpatum*, για άλλη μια φορά υπάρχει απήχηση από τον Οράτιο, από το περίφημο *carpe diem*⁴⁷. Ως ειδικό μοτίβο

(Dione), δηλαδή την Αφροδίτη. Αλλού, ο Βάχχος και η Αφροδίτη παρακινούν τους σπουδαστές να αγαπήσουν και να αγαπηθούν· 162, 2 ... *que dant excellento populo scolari, / ut amet et faciat amari*.

43. Ον., *Am.*, II, 1, 17.

44. Πρβ. J. J. Wilhelm, *ό.π.*, σ. 111.

45. Hor., C., IV, 12, 28 *dulce est desipere in loco* («είναι γλυκό να τρελαίνεται κανείς την κατάλληλη στιγμή / στον κατάλληλο τόπο», μια δική μας απόδοση-«στην ώρα της γλυκιά είναι η τρέλα», απόδοση του Κ. Γρόλλιου). Ο ανώνυμος ποιητής, ωστόσο, παραλείπει τη φράση *in loco*, για να δώσει μια γενικότητα (φθάνοντας στον ηδονισμό) στο στίχο που διαφοροποιεί το πνεύμα του Ορατίου, ο οποίος μιλά για την άνοιξη, ενώ παράλληλα προσκαλεί ένα φίλο του σε συμπόσιο, πρόκειται δηλαδή για ένα κλητικό άσμα· πρβ. J. J. Wilhelm, *ό.π.*, σ. 111· Κ. Γρόλιος, *Οράτιος. Οι Ωδές*, IV Αθήνα, 2003, σ. 146 κ. εξ.

46. Ίβυκ., 6 D· Ανακρ., 53 P· 428 P· Θεόγν., 1231· Απολλ. Ρόδ., III, 276-7· Καλλ., *Επιγρ.*, 59 Pf· Verg., G., III, 244 *In furias ignemque ruunt· Sen., Phaedr.*, 190-1 *Et qui furentes semper Aetneis ignis / versat caminos igne tam parvo calet· Med.*, 591 *Caecus est ignis stimulatus ira· Cat.*, 64, 124 *saepe illam perhibent ardenti cordem furentem· Prop.*, I, 5, 3 *meos sentire furores· C. B.*, 56, 4 *Novus ignis in me furit· 60a, 9 Furores quando lenit / Venus, que corda ferit· 71, 7b Docta furoris / in estu punire, / quos dat amoris / amara subire· 73, 8a pectore saucia, plena furorum· 92, 9 sed in verecundisa furor est sepultus· 92, 16 Surge, sugre, misera, de furore fedo!· 98, 7 in furores· 103 III, 1a *Vis amoris / intus, foris / me furoris / sui vexat stimulis· 103 III, 1b Quidnam furis?· 104 I, 2 me cogunt furere· 104 II, 1 et furori Veneris / forma suffragatur· 110, 1 Quis furor in Amore!· 119, 1 periturus amoris rabie· 163, 5 stulto carpor anxius / animi furore* Στη λατινική ποίηση, οι σημαντικότερες λέξεις που αφορούν στη μανία είναι: *male sana, furor, furens, demens, desipere, effera, bacchatur*· πρβ. A. S. Pease, *Publi Vergili Maronis, Aeneidos Liber Quartus*, Cambridge - Harvard, 1935, σ. 84.*

47. Hor., C., I, 11, 8 *Carpe diem quam minimum credula postero*.

προέρχεται από τον Επίκουρο⁴⁸. Ανήκει στη θεματική της αβεβαιότητας που διέπει το μέλλον και της παρότρυνσης να ζει κανείς για το σήμερα και το παρόν⁴⁹. Βεβαίως η πρόσληψή του από τον ανώνυμο Goliardus είναι κάπως διαφορετική, καθώς το ερμηνεύει ως ένα μονοδιάστατο κάλεσμα για ηδονή, χωρίς να σχετίζεται με τη φιλοσοφία των συγκρουόμενων μοτίβων του ποιητή⁵⁰. Όσο για το *dulcis*⁵¹, είναι ίσως το πλέον συνηθισμένο ερωτικό επίθετο στην ποίηση των Goliardi⁵². Απαντά σε πάμπολλα χωρία της ερωτικής ποίησης⁵³, ενώ ο πληθυντικός του, *dulcia*, υποδηλώνει τις «γλύκες», τα «ερωτικά παιχνίδια του έρωτα». Η λέξη *iuventas* είναι δίσημη. Υποδηλώνει τόσο τη «νεότητα», όσο και το «εφηβαίο». Στην ερωτική ποίηση απαντά πολλές φορές⁵⁴, όπως και το *tenere* στον ίδιο στίχο.

Όλα τα παράγωγα της λέξης *senectus* ή *senectas* απαντούν αμέτρητες φορές στη λατινική ποίηση⁵⁵. Είναι γνωστό ότι υπάρχει μια σειρά από μοτίβα σχετικά με τα γηρατειά και τα δεινά που επιφέρουν στον άνθρωπο: οι ασθένειες, η στέρηση του έρωτα (και της ερωτικής πράξης) ή αντίθετα οι γεροντικοί έρωτες, το φθινόπωρο ή ο χειμώνας της ζωής και άλλα⁵⁶. Ο κυριότερος ποιητής, ως προς την ανάπτυξη αυτού του μοτίβου, είναι ο Μίμνερμος,

48. Επίκ., *Επιστ.*, III, 126 και σχόλιο από τον Πορφυρίωνα: *translatio... a pomis sumpta est, quae... ideo carpinus ut fruamur.*

49. Πρβ. Κ. Γρόλιος, *Οράτιος. Οι Ωδές*, I, Αθήνα, 1990² (1986), σ. 134.

50. Είναι η άποψη του J. J. Wilhelm, *ό.π.*, σ. 111.

51. Ο Pichon, *Index Verborum Amatoriorum*, Hildesheim, 1966, s. v. *Dulcis*, το ερμηνεύει ως εξής: *pariter quae ad amorem pertinent, ita ut prope idem sit dulcis atque amatorius* (εξ ίσου όσα αφορούν στον έρωτα έτσι, ώστε σχεδόν τα ίδια να είναι γλυκά και ερωτικά).

52. Πρβ. C. B. 56, 2 *procul sint omnia... dulcia*· 62, 3 *dulcedini amoris*· 65, 9b *dulcis amoris*· 69, 3 *tam dulcia*· 70, 14 *dulcia*· 83, Refl. *dulcia stipendia*· 85, 1 *veris dulcis*· 2 *Dulcis amor*· 119, 1 *dulce solum*· 159, 1 *Dulcis amor!*· 164, 3 *dulcis in amore*· 180, 4 *Que est puellula | dulcis et suavissima?*, άλλοτε με ερωτικό περιεχόμενο και άλλοτε όχι.

53. Π.χ. Ον., A. A., II, 480 *Arte Venus nulla dulce peregit opus*, ενώ στην αρχαία ελληνική ποίηση είναι σπανιότερο, πρβ. Αλκ., 94 D (για τζιτζιλια)· Σαπφ., 31 LP (για φωνή) κλπ.

54. Πρβ. Tib., I, 4, 27· I, 8, 47· Prop., II, 33, 33· Ον., *Am.*, I, 8, 49· A.A., III, 571.

55. Μόνο στον Οβίδιο, βρίσκουμε 23 φορές τη λέξη *senecta* και 12 τη λέξη *senectus*.

56. Βλ. αναλύσεις στον Α. Δ. Σκιαδά, *Αρχαϊκός Λυρισμός II*, Αθήνα, 1981, σ. 83-4, 263, 334, 365 και τον Ν. Χ. Κονομή, *Αρχαϊκή Λυρική Ποίηση*, Ηράκλειο, 1991, σ. I, 96-7.

ο οποίος θεωρεί τα γηρατειά χειρότερα κι από το θάνατο⁵⁷. Πρώτος, πάντως, μίλησε για τα γηρατειά ο Όμηρος⁵⁸. Η λατινική ποίηση δεν υστερεί σε παραθέματα, με κυριότερο εκπρόσωπο τον Οράτιο⁵⁹, ο οποίος — επηρεασμένος από τα συμποτικά ποιήματα του Αλκαίου⁶⁰ — συνεχώς διακηρύσσει ότι η ζωή είναι σύντομη και ότι πρέπει να τη χαρούμε, πριν την έλευση των γηρατειών. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η νεότητα είναι η περίοδος της ανεμελιάς, σε αντίθεση με τα γηρατειά που χαρακτηρίζονται από σοβαρότητα, *serius intendere*⁶¹.

Στην επωδό (Ρεφραίν), η νεότητα αποκαλείται *velox etas*, είτε διότι σχετίζεται με τη νεανική ταχύτητα και ζωντάνια, είτε διότι είναι σύντομη και φεύγει γρήγορα. Το ουσιαστικό *etas* (= *aetas*) απαντά συχνότατα στην

57. Μίμν., 1D· 2D, όπου παρουσιάζεται η αντίθεση ανάμεσα στην άνοιξη-νεότητα και τα γηρατειά· 4D· 5D· βλ. Α. Σκιαδάς, *Αρχαϊκός Λυρισμός I*, Αθήνα, 1979 (1982²), σ. 129-130. Το τέλος της ερωτικής ζωής σηματοδοτεί το θάνατο.

58. Όμηρ., Ζ 146 κ. εξ.· πρβ. ακόμα Σαπφ., 58, 13 LP· Ανακρ., 13 P· 50 P· Αλκ., 26 P· Ίβυκ., 7 D· Στησίχ., 2, 16 P· Θέογν., 524 κ. εξ.· Βακχ., 2 P· Σοφ., Οιδ. Κολ., 1211-1268, με το θαυμάσιο τρίτο στάσιμο, αφιερωμένο στα δεινά των γηρατειών.

59. Hor., C., I, 9 (επίδραση από το 338 LP του Αλκαίου), όπου εκφράζει το παράπονο για τη σύντομη ζωή (πρβ. Θέογν., 1017· Μάχ., 11)· I, 11· 14· 25· II, 11· 13· 14, 3-4 *Et instanti senectae / adferet indomitaque morti*· II, 20· III, 2· 20· IV, 7· Tib., I, 6, 81-2· Lygd. (=Tib., III, 5, 15-6 *et nondum cani nigros laesere capillos / nec venit tardo curva senecta pede*)· Mart., III, 93, 17 *Regelare nec te pestilenties possit*· Cic., Cat., 7, 24 *Nemo est tam senex, qui se annum non putet posse vivere*. Δύο σημαντικά χωρία, όπου γίνεται απαρίθμηση των δεινών που επιφέρουν τα γηρατειά στον άνθρωπο είναι το λεγόμενο «αριστούργημα της απαισιοδοξίας»: Juv., X, 188-245 (πρβ. Ν. Α. Γκούμας, *Ιουβενάλης, Σάτιρες*, Αθήνα, 1987, σ. 363), ιδίως 215-9 *Clamore opus est, ut sentiat auris / quem dicat venisse puer, quot nuntiet hores / praeterea minimus gelido iam in corpore sanguis / febre calet sola, circumsiluit agmine facto / morborum omne genus*, όπου το ύφος είναι περιπαικτικό, όπως αρμόζει σε μια σάτιρα και ένα κομμάτι από τον Οράτιο, A. P., 169-178 *Multa senem circumveniunt incommoda / ... dilator, spe longus, iners, pavidusque futuri, / difficilis, querulus, laudator temporis acti / se puero, castigatorem censorque minorum*, όπου ο ποιητής αντιπαραβάλλει τα χαρακτηριστικά των νέων με αυτά των ηλικιωμένων, επηρεασμένος μάλλον από τον Αριστοτέλη, Ρητ., Β 12, 1389 b 31 404· πρβ. C. B. 93a, 2· 104 I, 2· 139, 5. Χαρακτηριστική είναι η πραγματεία του Σενέκα, *De brevitate vitae*, όπου διαφαίνεται η αντιμετώπιση του θέματος από φιλοσοφικής απόψεως (κυρίως προβάλλεται η θεωρία των Στωικών).

60. C. M. Bowra, *Αρχαία Ελληνική Λυρική Ποίηση*, Αθήνα, 1989, I, σ. 134.

61. Πρβ. Ον., A.A., I, 65 *Sera et sapientior aetas*· πρβ. C. B. 94, 1 *Iuvenes sunt lepidi / senes sunt decrepiti*· 3 *Iuvenes amabiles, / igni comparabiles; / senes sunt horribiles, / frigori consimiles!*· 152, 4 *Amor querit iuvenes, ut ludent cum virginibus; / Venus despicit senes, qui impleti sunt doloribus*.

ποίηση⁶², ενώ το ρήμα *detineo* (από όπου προέρχεται η μετοχή *detenta*) απαντά σε δύο χωρία του Οβιδίου, σχετικά με το ποίημα 75, στα οποία ο ποιητής κάνει μια αναδρομή⁶³.

Τα παράγωγα της επομένης λέξης (*lascivire*), που υποδηλώνει τη λαγνεία, την ηδονή, είναι συχνά στην ερωτική ποίηση⁶⁴. Ο αγνός έρωτας (*amor purus*) στους ιππότες, αλλά και στους Goliardi, περνά μέσα από πέντε στάδια⁶⁵: βλέμμα, συνομιλία, χάδι, φιλή και ολοκλήρωση, ένα μοτίβο το οποίο προέρχεται από το Οβιδιανό επεισόδιο της Μύρρας και του Κινύρα και που

62. Πρβ. π.χ. C.B., 88, *Fragilis etatis*.

63. Ον., *Pont.*, IV, 10, 67 *Detinui, dicem, curas tempusque fefelli*. *Trist.*, V, 7, 39 *Detineo studiis animum falloque dolores*.

64. Tib., I, 9, 59· 10, 57· II, 1, 88· Ον., *Am.*, I, 4, 21 *Cum tibi succurret Veneris lascivia nostrae*· III, 1, 47 *Rustica sit sine me lascivi mater amoris*· 7, 10 *Lascivum femori suppositique femur*, και πολλά άλλα χωρία· C. B., 58, 3 *lascive iactant corpora*· 60a, 1 *lasciva*· 69, 3 *lasciva*· 85, 2 *lascive canunt volucres*· 109, 3 *lascivire*· 113, *Refl. Tempus nos ammoveret / lascivia*· 143, 2 *illi mens est misera, / qui non vivit / nec lascivit*· 156, 2 *lascivit natura / omnis creatura*· 159, 2 *lascive canunt volucres*· 179, 7 *animo vernali lasciviens*.

65. Ον., *Met.*, X, 342-4 ... *retinet malus ardor amantem / Vt praesens spectem Cinyram tangamque loquarque / Osculaque admoueam, si nil conceditur ultra*· A. Capellanus, *De Amore*, I, cap. VI, H., *De virginibus (de amore puro et mixto)*, LXXVII *Et purus quidem amor est, qui omnimoda dilectionis affectione duorum amantium corda coniungit. Hic autem in mentis contemplatione cordisque constitit affectu; procedit autem usque ad oris osculum lacertique amplexum et verecundum amantis nudae contactum, extremo praetermisso solatio; nam illud pure amare volentibus exercere non licet... Amor iste tantae dignoscitur esse virtutis, quod ex eo totius probitatis origo descendit, et nulla inde procedit iniuria, et modicam in ipso Deus recognoscit offensam*· C. B., 72, 2a *Visu, colloquio / contactu, basio / frui virgo dederat; / sed aberat / linea posterior / et melior amor*· 88, 8 *Volo tantum ludere, / id est: contemplari, / presens loqui, tangere, / tandem osculari; / quintum, quod est agere, / noli suspicari!*· 116, 2 *Prima si gaudia concepero!*· 140, 4 *dulcissimum est ludere cum virgine formosa!*· 144, 3 *Visus et colloquio, / spes amorque trahant nos ad gaudia!*· 154 *In lucte quintum tacite Venus exprimit actum*· 172, 1 *Lude, ludat, ludite!*· 178, 3 *non ludemus aliter hanc aleam...* Για τα απλά παιχνιδίσματα, βλ. C. B., 88, *Refl. Amoris solamine / virgino cum virgine; / aro non in semine, / pecco sine crimine*. Για τη ματάβαση από το τέταρτο στάδιο στην ολοκλήρωση, βλ. C. B., 60a, 3a-4a *basia, noster torus*· 167 II, 2 *Iam frustra complacuit, / nisi fiant cetera*· πρβ. Ον., *Met.*, II, 862-3 *Gaudet amans et, dum veniat sperata voluptas, / oscula dat manibus; vix iam, vix cetera differt*. Αλλού, η κοπέλα αρνείται να την αγγίξουν, μένοντας στα χάδια: 121, 3 *sed tractari refugit*· 4 *tractas teneram tactu nimis gravi!* / *tolle, vel suavius utere suavi!*. Ο K. P. Harrington, ό.π., σ. 588, αναλύει τα πέντε στάδια στο ποίημα 72, το οποίο παρουσιάζεται με ύφος αρκετά βίαιο για τα δεδομένα του έρωτα της εποχής· πρβ. Θ. Καρζής, ό.π., σ. 62.

απαντά και στον Τερέντιο, προτού το σχολιάσει εκτενώς ο Andreas Ca(p)-pellanus⁶⁶. Εδώ, ο στιχοπλόκος, προχωρά ένα βήμα πιο πέρα, φτάνοντας στην ακολασία (*amor mixtus*)⁶⁷, ενδιαφέρεται δηλαδή κυρίως για τη σαρκική επαφή και λιγότερο για όσα οδηγούν σε αυτή με πιο ρομαντικό τρόπο⁶⁸. Σύμφωνα και με τον Οβίδιο, ο έρωτας είναι και *voluptas* (ηδονή σώματος και ψυχής) και *cupiditas* (επιθυμία). Στο τέλος της επωδού επανέρχεται η λέξη *iuventa(s)*, η οποία — όπως και τα παράγωγά της — είναι συχνότατη στον Οβίδιο, αλλά και τα *Carmina Burana*⁶⁹.

Η έναρξη της δεύτερης στροφής εμφανίζει το μοτίβο της — σύντομης — άνοιξης της ζωής: *ver etatis (=aetatis) labitur*. Ήδη από την αρχαία λυρική ποίηση, η άνοιξη συνδέεται με τη νεότητα, το φθινόπωρο με την ώριμη ηλικία και ο χειμώνας (*hiems*) με τα γηρατειά (βλ. παραπάνω)⁷⁰.

66. Ter., *Eun.*, 366-8 ... *domi | videbit, conloquetur, aderi unain unis aedibus, | cibum non numquam capiet cum ea, interdum propter dormiet* 373 *cibum una capias, adsis, tangas, ludas, propter dormias* και Donat., *ad loc. Quinque lineae perfectae sunt ad amorem: prima, visus secunda alloqui, tertia tactus, quarta osculi, quinta coitus*· βλ. H. T. Karsten, *Commentii Donatiani ad Terenti fabulas*, I, V, 4, 640, σ. 186, Lugduni, 1912. Ευχαριστώ την κ. Μαρία Παπαδημητρίου, Επίκουρο Καθηγήτρια Λατινικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, η οποία μου επεσήμανε αυτό το χαρακτηριστικό χωρίο.

67. Πρβ. A. Capellanus, *ό.π.*, LXXVII, *Mixtus vero amor dicitur ille, qui omni carnis dilectationi suum praestat effectum et in extremo Veneris opere terminatur*... *Hic enim cito deficit et parvo tempore durat, et eius saepe actus exercuisse poenituit*· C. B., 60, 5b *Te volens michi iungere*· 84, 4 *ut virginem de virginem, | me toti totum insero*· 116, 2 *una cum illa si dormiero, | mortem subire* (= να κοιμηθώ μαζί της κι ας πεθάνω!)· 141, 1f *Mecum queris ludere, nulli me coniungere*· 158, 4-5· 167 Π, 2 *iam frustra complacuit, | nisi fiant cetera*· 3 *iungamur corporibus!* / *mellitis amplexibus | fruamur cum gaudio*· 168, 5 *penitentem corripere, si placet in conclavi!*.

68. Στ. Γεωργαλά-Πριόβολου, *CBVA*, σ. 21-2. Μπορεί κάποιος να συμβουλευθεί και το βιβλίο του B. W. Holsingen, *Music, body and desire in Medieval culture*, Stuttgart, 2001.

69. Ον., *Am.*, III, 1, 28 *Puellae | Primaque per numeros acta iuventa suos*· 7, 18 *Cum desit numeris ipsa iuventa suis!*· *A.A.*, II, 693 *Haec bona non primae tribuit natura iuventas*· III, 81 *Adde, quod et patrus faciunt seniora iuventas* / *Tempora*· 557 ... *viridemque iuventem | Vt copias, idem lines agentus erit*· C. B., 94, 1 *Iuvenes sunt lepidi*· 96, 1 *Iuvenes amoriferi*· 148, 1 *Iuvenes cum moribus*· 148, 3 *Iuvenes non conerant* κλπ.

70. Πρβ. Αλκ., 38 LP· Μιμν. 2 D· Θέογν., 973· Hor., *C.*, I, 4, 1 *Solvitur acris hiems grata vice veris*· II, 5, 10-4 *Iam tibi lividos | Distinguet autumnus racemos | Purpureo varius colore | Iam te sequetur: currit enim ferox | Aetas*· IV, 7 *Diffugere nives*... , ένα ποίημα όπου υπάρχουν κοινά στοιχεία με τα *Carmina Burana* όπως ο χορός κοριτσιών (Χαρίτων και Νυμφών, μοτίβο που ανακυκλώνεται από το ποίημα I, 4 του Ορατίου) και το στρατιωτικό λεξιλόγιο (βλ. Κ. Γρόλλιος, *Οράτιος. Οι Ωδές*, IV, Αθήνα, 2003, σ. 103-8)· *Lucr.*, III, 1008 *Aevo florente puellae*

Ο Οράτιος αποκαλεί τον χειμώνα «άγριο» (*acris hiems*)⁷¹. Η παρουσία του είναι συχνή στην ποίηση⁷². Όσο για το ρήμα *propere*, στον Οβίδιο δεν συνδέεται ποτέ με τον χειμώνα, υπάρχει όμως μια φορά με το χρόνο, σε ένα χωρίο σχετικό με το νόημα του ποιήματος που εξετάζουμε⁷³.

Εν συνεχεία, η λέξη *damnum* έχει ιδιαίτερη σημασία στην ερωτική ποίηση: *praesertim quod corporis vim, pulchritudinem, integritatem minuit* (=κυρίως, επειδή μειώνεται η δύναμη του σώματος, η ομορφιά και η ακεραιότητα)⁷⁴. Οι δύο επόμενοι στίχοι χαρακτηρίζονται από μια σειρά ιατρικών συμπτωμάτων ή ασθενειών που συνοδεύουν τα γηρατειά, όπως η σωματική κόπωση, η αρτηριοσκλήρωση και οι πόνοι του στήθους (ή της καρδιάς). Ο ποιητής δεν επηρεάζεται από τα λατινικά ιατρικά κείμενα, αλλά από τους «καταλόγους» συμπτωμάτων άλλων συγγραφέων⁷⁵. Εξάλλου, ο ιατρός Κέλσος υποστηρίζει πως δεν θεωρούσαν την ηλικία αλλά την κράση του σώματος ως σχετική με τη ροπή προς τις ασθένειες⁷⁶. Ακολουθεί η λέξη *cura*. Πρόκειται για λέξη πολύσημη. Έχει τη σημασία: «φροντίδα», «έγνοια» «ερωτικό πάθος», «σέξ»⁷⁷. Ίσως εδώ περιλαμβάνει κάτι απ' όλα. Τα *similia* στη λατινική ποίηση είναι πολλά⁷⁸.

Ον., *Met.*, I, 85 *Aetatis breve ver et primos carpere flores*· 118 *breve ver*· VII, 216 *In florem redire*· IX, 342 *carpere flores*· 436 *aevi flos*· *Cat.*, 68, 16 *iucundum cum aetas florida ver ageret*. Η θεματική αυτή υπάρχει εκτενώς και στην Παλατινή Ανθολογία, αλλά και μεταγενέστερα ποιήματα· βλ. C. M. Bowra, *Αρχαία Ελληνική Λυρική Ποίηση*, μτφ. Ι. Καζάτζη, Αθήνα, 1980 (4η έκδ. 1997) I, σ. 241 κ. εξ. Για την αντίθεση χειμώνα-άνοιξη / καλοκαίρι ή ακόμα και για περιγραφές της άνοιξης και του θέρους, βλ. C. B., 69, 79-81, 135-6, 138-140, 142-3, 158, 160-161. Για τη μυστική αντιπαράθεση των εποχών έχει μιλήσει ο Paulinus Nola, ο οποίος απηχείται κυρίως στο ποίημα 69.

71. Βλ. σχετικά στον J. J. Wilhelm, *ό.π.*, σ. 107.

72. Π. χ. Ον., *Her.*, 5, 34 *pessima mutati coepit amoris hiemps*· A. A., II, 234 *Nox et hiemps longaeque viae*, όπου υπάρχει και στρατιωτικό λεξιλόγιο· C. B., 78, 1 *hiemis cedit asperitas*· 80, *Refl. Hiems eradicatur*· 135, 1 *Cedit, hiems, tua durities*· 143, 1 *nunc recedit / hiemis sevitia*· 144, 2 *Hiemps seva cessit*· 146, 1 *sic hiemis sevitia finitur*· 156, 1 *hiems seva transiit*.

73. Ον., *Rem.*, 93 *Sed propera nec te venturas differ in horas*.

74. Με αυτόν τον τρόπο ερμηνεύει ο R. Pichon, *ό.π.*, s. v. *damnum*· πρβ. Ον., A. A., II, 677 *Annorum damna*· III, 92 *Damni pars caret illa metu*· 98 *Damniss munera vestra carent*· 160 *Quarum sunt multis damna planta modis*· Am., III, 7, 72 *Tristia cum magno damna pudore tuli*.

75. Βλ. παραπάνω όσα γράφει ο Ιουβενάλης.

76. Cels., *Med.*, II, X, 2 *Interest enim, non quae aetas sit... sed quae vires sint*.

77. Βλ. επίσης Κ. Γρόλλιος, *ό.π.*, I, σ. 121.

78. Verg., *Aen.*, I, 662· IV, 5· 332· 394· 448· 488· 528· 531· 551· 608· 639· 652 (για τη Διδώ)· VI, 444· 474· VII, 345· Hor., *Ep.*, 2, 3· 2, 37· Sulp. (=Tib. III, 17, 1) κλπ.

Με τη φράση *sanguis aret*, πέρα από την ιατρική πλευρά, όπου υποδηλώνεται η αρτηριοσκλήρωση, χαρακτηριστική ασθένεια για προχωρημένες ηλικίες, υπολανθάνει εδώ το ερωτικό μοτίβο της φλέβας⁷⁹, μέσα από την οποία περνά η ερωτική φλόγα ή σπιθα, μια μεταφορά ιδιαίτερα συνηθισμένη⁸⁰,

79. Ps. - Verg., *Cir.*, 163 *venis hausit sitientibus ignem* και Serv., *ad loc.*, *quia per venas amor currit, ut sanguis; nam in sanguine anima, in anima amor est* (στον A. S. Pease, *ό.π.*, σ. 85)· Sen., *Phaedr.*, 279-280 *Labitur totas furor in medullas | Igne furtivo popularite venas*· 640-4 *Pectus insanum vapor | amorque torret intimis saevit ferus | [penitus medullas atque per venas meat] | visceribus ignis mersus et venas latens | ut agilis alta flamma percurrit trabes*, όπου υπάρχει και το μοτίβο της τρέλας.

80. Γενικά για τον έρωτα ως φλόγα, βλ. Σαπφ., 31 LP· 48 LP· Θεόκρ., 2, 26· 51-2· 131-4· 7, 56· 102· Μόσχ., 1, 22-3· Λόγγ., II, 8· Παλ. Ανθ., VII, 217· XII, 61· Ανθ. Πλαν., 167· Cat., 64, 92-3· Verg., *G.*, III, 244· 258· Lucr., IV, 1138· Ov., *Her.*, IV, 15 *Vt nostras avido fovet igne medullas*· Stat., *Silv.*, II, 517· Nem., IV, 11· C. B., 60a, 1-2 *Favonius aspirat | nectar, quo venas inflat | medullitus*· 69, 2 *Sed amorem | qui calorem | nutrit*· 70, 4a *ignem cecum sub pectore* (με το μοτίβο του τυφλού έρωτα)· 5b ... *ignem, qui discurrit per precordia*· 6a *Ignis quo crucior, | immo quo glorior, | ignis est invisibilis*· 71, 2b *urentis et ire*· 72, 2b *plus haurio fervoris*· 3a *vis flamme recalescit*· 73, 5 *Ignem alo tacitum*· 7a *Imminet exitus igne vigente, | morte medullitus ossa tenente*· 79, 1 *totus eram in ardore*· 83, 1 *fervens amor pecorum* (για τον έρωτα των ζώων)· 7 *incaleat* (για τον Δία)· 85, 2 *inde tepescunt virgines*· 88, 4 *Virgine egregie | ignibus calesco... nec ego tepesco*· 103, I, 2b *Venus urit, | Amor furit* (μαζί με *μχνία*)· 103 II, 3 *flamma quiescat, | que nos inescat | effreni Verere!* (πάλι με *μχνία*)· 103 III, 1β *igne demolior*· 2 *Incessanter ardeo | nexu vincitus igneo*· 2 *vim flammaram*· 104 I, 3 *Uror igne consumptivo*· 104 II, 1 *Veneris scintillula*· 1 *In hac flamma morior*· 3 *Noster ignis estuat*· 106, 1 ... *unde scintillula | salit, de stipula | qua totus ardeo*· 107, 1a, *igne ferventi suffocatus*· 1b *Ignis ovitu scintilla, | discurrens cordis ad vexilla, | igni incumbens non pauillo | conclusi mentis te sigillo*· 109, 1 *Veneris scintilla*· 113, 2 *Agnosco vestigia | rursus flamme veteris*· 115, 2 *cordi sedulas flammam adiciunt*· 119, 3 *Igne novo Veneris saucia | mens*· 121, 1 *caleo nunc alia*· 140, 2 *et saxo frigidior, qui non est igne plenus*· 141, 2b *iam intus ardeo*· 155, 2... *venenea | traiecit Amor iacula | ob hoc in mei viscera cordis qua propter languet, | quod promere erubeo. | Sic estuo, | eius igne exardeo* (μαζί με το μοτίβο του δηλητηρίου και των βελών του Έρωτα)· 155, 3 *sitio, quod igniferos | dolores fero*· 156, 4 *Sic ardor Veneris amantibus scintillat*· 5 *Ardoris scintilla | devolutus ab illa, | quam per totis | amo notis, | cor meum ignovit, | quod cor fit favilla, | Veneris ancilla | si non curat, | ardor durat, | moritur, qui ovit* (με το μοτίβο της στάχτης)· 159, 2... *inde tepescunt virgines*· 164, 1 *cor estuat*· 167, I, 2 *in absentem ardeo*· 167, II, 2 *iam amor incaluit*· 168, 2 *fervens illa mea | ignis est*· 3 *iam caleo et pereo in ea*· 4 *amo ferventem eam*· 170, 3... *scintillas excitat amorem*· 171, 2 *in ipsius velle | totus ardeo*· 3 *Amor nimius | incutit timorem, | timor anxius | suscitavit ardorem | vehementius*· 4 *Totus Veneris | uror in camino*· 175, 3 *cor cremat scintilla; | quam si non extinxis, | cor erit favilla*· 4 *amor tuus urit me indefi-*

αλλά και η εικόνα με το αίμα που στεγνώνει στις φλέβες και το πρόσωπο που χάνει το χρώμα του (σχετικό με την ωχρότητα, *pallor*)⁸¹. Άλλού, η φλόγα παρουσιάζεται να μην μπορεί να σβήσει ούτε από τα μεγάλα ποτάμια ή — αντίθετα — να κινδυνεύει να εξαφανιστεί⁸². Όσο για το ρήμα *ardeo*, απαντά σε ένα σχετικό χωρίο του Οβιδίου⁸³.

Η διπλή σημασία της λέξης *pectus*: «καρδιά» και «στήθος», οδηγεί αρχικά στην ασθένεια της στηθάγχης και την καρδιοπάθεια. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, όμως, δεδομένου ότι ο ποιητής εκφράζεται μεταφορικά, η φράση σχετίζεται με την ικανότητα των ηλικιωμένων να ερωτεύονται και να κάνουν έρωτα. Για άλλη μια φορά υπολανθάνει ένα ποιητικό μοτίβο, αυτό της στέρησης της ερωτικής πράξης, το οποίο είναι συχνό — με εξαίρεση τον Ανακρέοντα — στους Έλληνες ποιητές, κυρίως στον Μίμνερμο. Ο Οράτιος αναφέρεται επίσης σε αυτό πολύ συχνά⁸⁴, με τον ανώνυμο ποιητή να τον μιμείται. Άλλού, το «πάγωμα του στήθους» εμφανίζεται ως ένα από τα συμπτώματα του έρωτα, το οποίο μπορεί να γιατρευτεί μόνο με ένα φιλή, για να επιστρέψει η θερμότητα⁸⁵. Ως άλλος Χριστός που υποφέρει από τα πάθη του, ο νέος σταυρώνεται από έρωτα. Έτσι, το στήθος ή η καρδιά βάλονται — ως επί το πλείστον — από τα βέλη του έρωτα, που χτυπά και

cienter 179, Refl. *Iam amore virginali totus ardeo* 2 *Intus caleo* 3... *qua caleo* 6 *surge, cantilena, de pectore* 180, 4 *eius amore caleo*. Η ίδια η λέξη (=φωτιά) απαντά 14 φορές στον Οβίδιο, 11 στον Οράτιο και αρκετές στους Τίβουλλο και Προπέρτιο. Το σχετικό λεξιλόγιο είναι το εξής: *accendo, ardesco, caleo, flagro, incendio, tepeo, uro, ignis, flamma*.

81. C. B., 92, 20 *Haurit, Flora, sanguinem vultu verecunda*.

82. Για το πρώτο μοτίβο, βλ. C. B., 103 I, 1b *Urit Venus | corde tenus, | quam nec Rhenus | nec Euphrates maximus | valet extinguere* και για το δεύτερο, βλ. 120, 2 *frigescente | nostro cupidine...* 140, 5 *si friget, in qua ardeo, nec michi vult calere*.

83. Ον., A. A., II, 118 *Iam veniet rugae, quae tibi corpus arent* (για τις ρυτίδες).

84. Hor., C., I, 4, 19-20 9, 14-7 και άλλού.

85. C. B. 69, 2 *eia, si sanare | uno vellet osculo* 92, 38 *et statim virginiae recalescunt vene* 118, 2 *Tua pulchra facies | me fey planser millies; | pectus habet glacies. | a remender | statim vivum facies, per un baser!* Ο στίχος περιλαμβάνει μια σειρά λέξεων της μεσαιωνικής γαλλικής και της παρεφθαρμένης λατινικής: *me fey planser* (= *me fait plainde*-, «με κάνει να παραπονιέμαι / κλαίω»), (*millies* = *millies*, «χίλιες φορές»), *a remender*, «να θεραπεύσει», *per un baser* (= *per un baiser*, «με ένα φιλή»). Όσο για το *vivum*, είναι ένα προληπτικό κατηγορούμενο: «(να με θεραπεύσει) ώστε να ζωντανέψω / να ξαναγίνω ζωντανός» πρβ. 60, 12 *cor meum contereres* 74, 2 *nostri Venus pectoris | reficit ardorem* 116, 1 *tam male pectora multet amor*.

τραυματίζει τους ανθρώπους⁸⁶ ή ακόμα και τους αρρωσταίνει⁸⁷. Ως γνωστόν, τα χρυσά βέλη του θεού προκαλούσαν ακαταμάχητο πόθο, ενώ τα μολυβένια τον έσβηναν⁸⁸. Το ίδιο το ρήμα *hebeo* (= *haebeo*) δεν απαντά στην κλασική ερωτική ποίηση, επομένως ο ανώνυμος Goliardus για άλλη μια φορά πρωτοτυπεί, δημιουργώντας νέα μοτίβα και εικόνες⁸⁹.

Gaudia είναι οι απολαύσεις του έρωτα⁹⁰. Η λέξη απαντά σε πάμπολλα

86. Π.χ. C. B., 60a, 1 *Cupido mentem gyrat / telum que minans vibrat* 69, 2 ... *amare / crucior, / morior / vulnere, quo glorior ... / cor felici iaculo / gaudet vulnerare!* 71, 4b *Tela Cupidinis aurea gesto / igne cremantia corda molesto* (μαζί με το μοτίβο της φωτιάς) 76, 6 *Intus et exterius / asto vulneratus / a sagitta Veneris? ... telum fero pectore nondum medicatus* 22 *dum sagittam Veneris penes vos sentitis* 77, 11 *vulnus atque vulneris causas* 18 *Ergo mens animus recte vulneratus* 19 *Telum semper pectore clausum portitavi* 22 *vulneratus* 78, 3 *Venus me telo vulneravit / aureo, quod cor penetravit* 92, 2 *pectus sauciatum* 8 *amor corda vulnerat et utramque ledit* 25 *sentit tela Veneris et Amoris ictus* 99, 3 *amore saucia* 103 II, 1b *Finem velis / dare telis!* 3 *vulnere* 3b *vulnus* 103 III, 1b *cur me duris / sauciat iaculis?* 104 I, 1 *dum me sauciat, / ... / dum me ledit* 3 *plus leditur, / qui premitur / invitus sub onere* 104 II, 3 *ergo iuste patior / et crucior / milies / ac pluries / mortis sub articulo* 105, 2 *Cupido pharetratus* 107, 2b *telo vocatur Veneris* 117, 5 ... *Cupido, / arcum cuius reformido* 117, 6 *Arcum ... cum sagittis, quas frequenter in me mittis* 139, 4 *dulce est, hoc iaculo / velle vulnerari* 139, 5 *vulnus ... / ... lesura* 141, 1b *Amore ferior, / vulnere experior; / si non sanas, morior* 146, 5 *Vulneratus nequeo sanari* 151, 4 *Restat una ... / ob quam vulneror* 153, 3 *sum et sauciatus* 4 *Unam, huius vulnere / saucius, amari* 154 *vulnificus* (με επιπλέον αναφορές για το φτερωτό έρωτα και τη φαρέτρα του) 160, 2 *unius in amore / puelle vulneror* 163, 5 *saucius* 164, 2 *si cupio sanari ...* 165, 1 *Amor telum est insignis Veneris* 175, 1 *Pre amoris tedio / vulneror remedio / cordis mei, telo* Suppl., 14*, 2b *pectus, mentem, lumina / tua torquent vulnera*.

87. C. B., 104, I, 1 *Egre fero, quod egroto*.

88. Πρβ. Ον., *Met.*, I, 466-471.

89. Πρβ. μόνο C. B., 115, 2 *hebet animus, vites deficiunt*, μια αλληλεπίδραση που ίσως υποδηλώνει πως τα δύο ποιήματα γράφτηκαν από το ίδιο χέρι.

90. Ο R. Pichon, *ό.π.*, s. v. *gaudia*, εξηγεί ως εξής: *laetitia qua tenetur amans cui res felicitor gerundur* (= η χαρά που έχει ο ερωτευμένος, του οποίου η ερωτική σχέση είναι ευτυχισμένη)· πρβ. C. B. 56, Refl. 58, 5· 70, 24· 97, 3· 103 I, 2a· 113 (πέντε φορές)· 138, 4· 147, 2· 155, 1· 172, 1 *gaudia*· 62, 3 *gaudio*· 74, 1 *gaudeat iuventus* (σε συνδυασμό με τα νιάτα)· 80, 1a *gaudet chorus iuvenum*· Refl. *Quanta sunt gaudia / amanti et amato*· 83, Refl., *gaudia / felicia*· 2 *gaudia concipio*· 85, 4 *oscularer cum gaudio*· 87, 3 *Venus tenet iuvenes in gaudio*· 96, 1 *O vireat, / O floreat, / o gaudeat / in tempore iuventus!* (άνοιξη, νιάτα και έρωτας) 98, 1 & 9 *amoris gaudia*· 116, 2 *prima si gaudia concepero* (αναφέρεται στην παρθενία της κοπέλας)· 118, 1 *gaudium*· 139, 3 *Quisquis amat, gaudeat ... gaudia tenere*· 141, 1a *congaudete, iuvenes!*· 143, 1 *ver reducit gaudia*· 144, 2 *leti iuvenes, /*

χωρία της ερωτικής ποίησης⁹¹, ενίοτε συσχετιζόμενη με το θάνατο, ο οποίος θεωρείται ένδοξος, μια ιδέα την οποία πρώτος ανάπτυξε σε χριστιανικό περιβάλλον ο Προυδέντιος στα *Acta Martyrorum*⁹². Αντίθετα, ο χριστιανός ορθολογιστής Θωμάς Ακρινάτης περιορίζει τη λέξη *gaudium* στην πνευματική χαρά (σε συνδυασμό με το Θεό), ενώ προτιμά τον όρο *delectatio* για τη γενικότερη απόλαυση⁹³. Με άλλα λόγια, το θέμα της χαράς, το οποίο πρωτοεμφανίστηκε στους χριστιανικούς ύμνους αναφορικά με το Πάσχα, εδώ μετατίθεται σε ένα παγανιστικό πορτραίτο της άνοιξης, δίχως όμως να παρωδείται το θρησκευτικό θέμα⁹⁴. Ακολούθως, με το *deterret*, ο ποιητής επιστρέφει στο «κλασικό» συναίσθημα όλων των ποιητών απέναντι στα γη-ρατειά και στις συνέπειές τους, για να ολοκληρώσει τη στροφή με εκ νέου ιατρικές αναφορές, βασισμένες στον κοινό τόπο πως οι προχωρημένες ηλικίες πλήττονται από μια σειρά ασθενειών (*morborum familia*).

Οι Goliardi παραπατούν ανάμεσα στη χριστιανική πίστη και την παγανιστική λατρεία. Κανονικά, θα έπρεπε να μιμηθούν το Χριστό (*imitatio Christi*), για να φθάσουν στον Παράδεισο, και όχι τους ερωτύλους αρχαίους θεούς, όπως παρακινεί ο ανώνυμος ποιητής (*imitemur superos*). Η φράση φανερώνει μια διάθεση αστεϊσμού εκ μέρους του ποιητή ή επίδραση από τα πρότυπα της κλασικής ποίησης, την οποία μιμείται⁹⁵. Το ρήμα *imito* είναι συχνότατο στην ποίηση γενικά· αντίθετα, στην ερωτική ποίηση δεν συνδέεται πουθενά με τους θεούς. Πάντως, η βούληση του θεού, είτε αυτός είναι

congaudete floribus! 156, 1 *gaudiorum* 157, 7 *me gaudeat uxoreu* 159, 4 *oscularer cum gaudio* 165, 3 *congaudentis.../.... gaudio* 167 I, 2 *gaudeo* 168, 2 *ad gaudia* 170, 1 *ad amoris gaudia* 173, 1 *revirescit / et florescit / cor meum a gaudio* 179, 1 *modo congaudete, vos iuvenes!* 8 *Veni, domicella, cum gaudio* Suppl., 14* 2a *signolare gaudium*.

91. Π.χ. (σε συνδυασμό με την Αφροδίτη) Ον., *Am.*, II, 3, 2· *A.A.*, II, 459· III, 805· πρβ. J. E. Shaw, *Guido Cavalcanti's Theory of Love*, Toronto, 1949, σ. 46-7.

92. C. B., 99, 4 *et morti proxima sunt tua gaudia!*. Ανήκει στο γενικότερο μοτίβο του ερωτευμένου ποιητή που προτιμά το θάνατο από τη ζωή, δίχως την αγαπημένη του· C. B., 69, 2 *morior / vulnere, quo glorior* 78, 2 *michi mors est iam vicina* 3 *pro qua volo mori* 103 III, 1b *mors michi melior / quam vita longia!* 104, I, 1-3 *moriar in Venere!* 109, 3 *morior, morior, morior!* 114 *mors* (σε συνδυασμό με φύση και άνθη) 115, 4 *ecce pereo* 116, 1 *a morior, a morior, a morior*, (όπου ο ποιητής παρομοιάζει τον εαυτό του με τον θνήσκοντα κύκνο) 179, Refl. *Novus, novus amor est, quo pereo!* 180, 4 *quod vivere vix valeo* Suppl. 14*, 7a *mors... / sola mederis*.

93. Thomas Aquinas, *S. T.*, I, 31, 4.

94. J. J. Wilhelm, *ό.π.*, σ. 109.

95. *Αυτόθι*, σ. 112.

ο τριαδικός της χριστιανικής θρησκείας, είτε κάποιος από τους αρχαίους θεούς, είναι ιερή και αξιοσεβάσθη (*digna est sententia*) για τους ανθρώπους.

Έπεται η αναφορά στον έρωτα. Τόσο η αρχαία ελληνική, όσο και η λατινική ποίηση τον ύμνησαν σε όλες του τις μορφές και εκδηλώσεις. Οι ποιητές τού έβαλαν φτερά και τον έκαναν θεό, τον ένιωσαν στα αγαπημένα τους πρόσωπα, τον συνέδεσαν με συναισθήματα και φυσικές καταστάσεις. Τα βασικότερα μοτίβα που επινόησαν ήταν: ο έρωτας ως ασθένεια ή μανία, ως φλόγα (κάτω από τη στάχτη ή ως αποτέλεσμα του πλήγματος από βέλος), ως σπίθα, ως τραύμα, ως πάθος, ο τυφλός έρωτας σε συνδυασμό με το κρασί, το πάθος, τα συμπτώματά του, η αντιφατική φύση του, η παντοδυναμία του⁹⁶. Το επίθετο *tener* είναι συχνότατο στην ερωτική ποίηση και τα *Carmina Burana*⁹⁷, πάρολο που έρχεται σε αντίθεση με τον κίνδυνο⁹⁸, τον πόνο και τους αναστεναγμούς που προκαλεί το τρυφερό αυτό παιδί, ο Έρωτας⁹⁹.

Τα ερωτικά δίχτυα (*retia*) απαρτίζουν ένα ωραίο μοτίβο της λυρικής ποίησης¹⁰⁰. Εισηγητής του είναι ο Ίβυκος¹⁰¹. Αλλού, επιστρατεύεται το

96. Για *similia* βλ. A. S. Pease, *ό.π.*, σ. 84-7.

97. C. B. 83, 3 *Caro candet tenera* 85, 4 *Si tenerem quam cupio...* και αλλού.

98. Carm. Bur., 166, 1 *amans in periculo* και αλλού.

99. Στα *Carmina Burana*, βλ. ενδεικτικά 62, 8 *O in quantis / animus amantis / variatur vacillantis!* 69, 3 *me trahunt in suspiria* 72, 3a *dolor* 76, 17 *rabiem febrici doloris* 77, 6 *per quam ego degeram lapsus in amorem* 19 *milies et milies inde suspiravi* 78, 3 *licet accrescat dolor dolori* 4 *dulcis fit labor in hoc labore* 88, 2 *Amor trahit teneros / molliori nexu, / rigidos et asperos / duro frangit fletu* 104 II, 1 *Amor noster senuit* 110, 1, *cordis agente dolore* 111, 1 (= Suppl., 8*) *O comes Amoris, dolor, / cuius mala male solor, / an habes remedium? / dolor urget me...* 116, 1 *blandus heret meo corde dolor* 119, 3 *Ubi, Amor, ibi miseria* 4 ... *tot abundat amor doloribus* 155, 1 *omnis amans dat plurima / cum fletibus suspiria* 160, 2 *multitudo dolore / per quem et atteror* 163, 1 & 5 *Soluit in suspiria / mentem cum dolore, / que iam dudum anxia / mansit in amore. / Nec tamen mestum pello dolorem* 170, 1 *meque traxit cura* 171, 3 *ita dubius / sentio dolorem* 180, 5 *Circa mea pectora / multa sunt suspiria / de tua pulchritudine, / que me ledunt misere* Suppl. 14*, 1a *Planctus ante nescia, / planctu lassor anxia, / crucia dolore* 6a ... *gladium / sentio doloris* 6b *Gemitus, suspiria / lacrimaeque foris / Veneris indicia / sunt interioris* 9b *Utinam sic doleam, / ut dolore peream, / nam plus est dolori / sine morte mori / quam perire citius* (με το μοτίβο του θανάτου).

100. *Retia sunt doli quibus amantes utuntur, velut rivales fallant* τα (=δίχτυα είναι τα τεχνάσματα που χρησιμοποιούν οι εραστές, για να ξεγελάσουν τους αναταγωνιστές). Είναι η ερμηνεία του R. Pichon, *ό.π.*, σ. v. *Retia*.

101. Ίβυκ., 7 D· *πρβ. Ον., Αμ., I, 8, 69 Parcius exigit pretium, dum retia tendis*· A. A. I, 45 *scis bene venator, cervis ubi retia tendat* 263 *Hactenus, unde*

αγκίστρι, ως σύμβολο της απάτης στον έρωτα: ο ερωτευμένος πιάνεται στο αγκίστρι, όπως το ψάρι, και δεν μπορεί πια να ξεφύγει¹⁰². Γενικότερα, τα δεσμά, ο ζυγός, οι φυλακές, οι νόμοι, οι απάτες, τα δηλητήρια και τα βασανιστήρια της Αφροδίτης είναι γλυκά και επικίνδυνα συνάμα¹⁰³. Το ρήμα *venor*, απαντά σε ένα μόνο σχετικό χωρίο με το ποίημα που εξετάζουμε¹⁰⁴, ενώ το στοιχείο της ευχής (*optum*) και της επίκλησης των θεών (*numina*)¹⁰⁵ — κυρίως στους κλητικούς ύμνους — είναι συχνότατο στην ποίηση.

Το ρήμα *servo* χρωματίζεται στην ερωτική ποίηση με μια ειδική έννοια, αυτή της υπηρεσίας στον Έρωτα ή την Αφροδίτη¹⁰⁶. Απαντά συχνά¹⁰⁷, ενώ

legas, quod ames, ubi retia ponas: 764 *Hic cava contento retia fune trarunt*: II, 189 *Saepe tulit iusso pallacia retia collo*: 194 *nec iubeo collo retia ferre tuo*: *Her.*, 19, 45· 20, 206· *Prop.*, II, 32, 20· III, 8, 37· C.B., 67, 5b *in risu blando retia / Veneria / tetendi*: 153, 3 *tendi modo retia / puer pharetratus*.

102. C. B., 111, 3 (=Suppl., 8*) *Ergo solus solam amo, / cuius captus sum ab hamo, / nec vicem reciprocatur*: A. Capellanus, *De amore*, I, cap. III *Unde dicatur amor: Dicitur autem 'amor' ab 'amo' verbo, quod significat 'capere' vel 'capi'.* *Nam qui amat, captus est cupidinis vinculis aliumque desiderat suo capere hamo.*

103. C. B., 62,1 *cor, quod nutat / ad amoris pondera*: 7 *Veneris defessa commercia*: 63, 4b *Dulces nodos Veneris / et carceris*: 70, 13 *iugum secretum Veneris*: 71, 3b *Iamque Dione / iocis, agone / relevat, cruciat corda* (όπου η λέξη *agone* προέρχεται από την Καινή Διαθήκη): 7b *O metuenda / Dione decreta! / o fugienda / venera secreta, / fraude verenta / doloque repleta*: 77, 17 *Forma tua fulgida me catenavit*: 22 *cruciat*: 78, 4 *Illius captus sum amore*: 100, 7 *nec desere / suaves illucebras, / nec dulcis nodos Veneris, / perdideris*: 103 III, 2 *nexus vincitus... me Corinna / Iove digna / nexuit, / suis frenis / et habenis / domuit*: 3b *diu ploranti / sub tuo carcere!*: 106, 1 *Veneris vincula / vincitus sustineo*: 107, 1a *Dira vi amoris terror / et Venereo axe feror... / deme piu cruciatus!*: 1d *nam amoris tui vigor / urget me, et illi ligor*: 110, 1 *Veneris ad nutum*: 115, 4 *ad pretorium presentor Veneris*: 120, 1 *letatur amor latebris / cum dulcibus illecebris*: 2 *dum nos ligavit / amoris copula*: 3 *viros illustres decipis / cum melle venenoso*: 121, 3 *vinculis / vinciam*: 139, 4 *huic amoris vinculo / cupio ligari*: 163, 5 *amens amans amplius / obligor amore*: 167, I, 2 *Venus enim aureo / nectit corda laqueo*: 168, 2 *tristorque cum suspiris sub lite Venerea*: 3 *Venus, amoris dea, / me tibi subicio*: 180, 7 *et eius virginea / reserassem vincula!*: 184, *Refl., Vincula, vincula, vincula rumpebat*: *Suppl.* 14*, 4b *o quam dulcis pignoris / quam amara premia* (έχοντας και την έννοια του γλυκύπικρου).

104. *Ον., Med. Fac.*, 27 *Quo se quique parent et quo venentur amores*.

105. Το *numen* είναι η αφηρημένη εκδοχή κάθε θεότητας: *πρβ.* C. B., 95, 1 *testor celum celi que numina*.

106. *Βλ.* σχετικά R. Pichon, *ό.π.*, s. v. *Servire: Servitur eis quos amant aut cupidini aut Veneri* (=υπηρετούν αυτούς που αγαπούν ή τον Έρωτα ή την Αφροδίτη).

107. *Ον., A. A.*, II, 435 *Sunt quibus ingrata timida indulgentia servit*: *Am.*, I, 3, 5 *Per longos tibi qui deserviat annos*: II. 17, 1 *Siquis erit qui turpe putet servire puellae*.

σε συνδυασμό με αυτό το ρήμα, η λέξη *uotum* μπορεί να πάρει τη σημασία «πόθος», «επιθυμία». Παλαιότεν, ο έρωτας συνδέεται άρρηκτα με τον πόλεμο, ένα θέμα ήδη ελληνικό¹⁰⁸. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, ο πιστός στον έρωτα, ως στρατιώτης της αγάπης, έπρεπε να ακολουθεί μια θητεία ή υπηρεσία στην αγάπη (*militia amoris*)¹⁰⁹, όπως ο χριστιανός έπρεπε να ακολουθεί μια θητεία στο Χριστό (*militia Christi*) ή μια ψυχμαχία ανάμεσα στην Αρετή και την Αμαρτία (πρβ. το ομώνυμο έργο του Προυδέντιου, *Psychomachia*). Η ίδια η αναγωγή αυτή ενός θέματος της ελεγειακής ποιήσης με μοτίβο χριστιανικής αγάπης, δηλαδή η μετατόπιση και η ένταξή της σε ένα εντελώς διαφορετικό περιβάλλον εξαγνισμού είναι εντυπωσιακή.

108. Για τη σύνδεση του έρωτα με τον πόλεμο, βλ. ήδη Αλκμ., 1, 63 P. Για περαιτέρω χωρία, βλ. L. Rissman, *Love as war: Homeric alusion in the poetry of Sappho*, Hain, 1983.

109. Ov., *Am.*, I, 9, 1 *militat omnis amans, et habet sua castra Cupido* (και ολόκληρη η υπόλοιπη ελεγεία). *A. A.*, II, 233 *Militiae species Amor est*: Tib., I, 1, 75 *hic ego dux milesque bonus*: I, 3, 28 *Illic sit, quiscumque meos violavit amores, | optavit lentos et mihi militias*: 6, 30 *Iussit Amor: contra quis ferat arma deos?*: II, 5, 106 *In terris erret inermis Amor*: 6, 1-2 *tenero quid fiet amori? | | sit comes et collo fortiter arma gerat?*: C. B. 56, 2 ... *Veneris Gymnasia | decet iocundari | quos militare contigit | Dionaeo laris*: 5 *olim tiro Palladis | nunc tuo iuri* (sc. *Veneris*) *cedo*: 60, 2c *Militiam proponere, | non posse uotum solvere*: 61, 6c (*Priamus*) *qui militavit*: 62, 8 *sic Veneris militia*: 65, 3b *nam | intra seram militavi virginis porte*: 72, 1b *Dudum militaveram*: 80, 1a *militandi studio | Venus excitatur*: 82, Refl. *Clerus scit diligere | virginem plus milite!*: 4 *nunc audite virgines: non amant recte milites! | miles caret viribus | nature et virtutibus!*: 5 *milites | nobis sunt amabiles*: 6 *milites*: 84, 4 ... *sic in castris milito*: 92, 4 *huic place miles 12 miles ... | ubi modo militas et tibi moraris? | vita militie, vita singularis, | sola digna gaudio Dionei laris*: 13 *Dum puella militem* (και άλλες αλληπάλληλες αναφορές στο ίδιο ποίημα): 94, 2 *Militemus Veneri, | nec qui sumus teneri!*: 99a *armat amor Paridem*: 122, 1a *flos marcescens militaris*: 143, 3 ... *qui conantur | ut utantur | premio Cupidinis | simus iussu Cypridis*: 144, 3 *Ergo militemus simus Veneri*: 150, 2 *iam iuvenum militia, dulcis et leta contio!*: 162, 5 *signa Veneris | militet secutus*: 166, 1 *Iam dudum Amoris militem*: 182, Refl. *Hos igitur, o socii, nunc militetis Veneri!*: πρβ. ακόμα 57, 3 *in hoc enim numini | deseruiunt Dione*: 60a, 8 *stipendium erit Venus*: 63, 4a *aggredior | pugnam contra Venerem ... | in hoc enim prelio | fugiendo fortius | et melius | pugnatur, | sicque Venus vincitur*: 68, 3 *dulcia | stipendia*: 83, Refl. *Quam dulcia | stipendia*: 115, 4 *ad pretorium praesentor Veneris*: 153, 3 *pugnaueram*. Για το θέμα αυτό πρβ. E. Thomas, «Variations on a military theme in Ovid's *Amores*», *G & R*, XI, 1964, σ. 151-165. J. J. Wilhelm, *ό.π.*, σ. 108-110. Αλλού, ο ποιητής επικαλείται τους άλλους ταλαιπωρημένους -από την αγάπη- ερωτευμένους νέους, τους οποίους αντιμετωπίζει ως συστρατιώτες. C. B. 118, 6 *O sodales, ludite!* ή νεοσύλλεκτους στον έρωτα. 56, 5 *tiro* (= *qui amare incipit*: πρβ. R. Pichon, *ό.π.*, s. v.), εικόνα προσερχόμενη -για άλλη μια φορά- από τον Οβίδιο, *A.A.* III 566 *Multaque tironi non patienda feret*.

Η λέξη *platea* δεν υπάρχει στην ερωτική κλασική ποίηση, ίσως διότι οι πλατείες έγιναν τόπος συγκέντρωσης και «νυφοπάζαρου» κατά το Μεσαίωνα. Εκεί συναθροίζονταν οι χοροί των παρθένων (*chorea virginum*), που ήσαν διάσημοι ήδη από την αρχαιότητα. Πολλοί ποιητές, όπως ο Αλκμάν, η Σαπφώ, ο Πίνδαρος και άλλοι, έγραφαν «Παρθένια» τα οποία έψαλλαν και χόρευαν οι συγκεκριμένες κοπέλες¹¹⁰. Η λέξη *chorea* υπάρχει τέσσερις φορές στον Οβίδιο, με χαρακτηριστικότερο ένα χωρίο, το οποίο φαίνεται να μιμείται εδώ ο ανώνυμος ποιητής¹¹¹. Η εικόνα των χορών των κοριτσιών, όπου συνήθως ξεχωρίζει η αγαπημένη κοπέλα, είναι συνηθισμένη¹¹². Στον ίδιο στίχο, η λέξη *virgo*, ήταν δίσημη στην κλασική λατινική. Σήμαινε τόσο «παρθένα», όσο και «κοπέλα». Ο βιασμός ή η διακόρευσή της ήσαν δύο βασικά μοτίβα στη λογοτεχνία της άνοιξης¹¹³. Συχνά εκφράζεται ο φόβος για την απώλεια της παρθενίας¹¹⁴ και την υποχρεωτική διατήρησή της μόνο για το σύζυγο, αντίληψη η οποία μας εκπλήσσει για τη σεμνοτυφία της, δεδομένης της έκφυλης ζωής των Goliardi. Στη Μεσαιωνική λατινική γλώσσα, η λέξη συχνά εξιδανικεύεται και αποδίδεται στην Παρθένο Μαρία¹¹⁵.

110. Για περισσότερα στοιχεία, βλ. C. Calame, *Les choeurs des jeunes filles en Grèce archaïque*, Roma, 1977, passim.

111. Ον., A. A., III, 167-8 ... *venire videmus / ... virginumque chorum*. Διαφαίνεται όμως περισσότερο μια ορατιανή επίδραση, C., I, 9, 15-8 ... *nec dulcis amores / sperne puer neque tu choreas, / donec virenti canities abest / morosa...*

112. C. B. 59, 1 *Ecce, chorus virginum, / tempore vernali* (σε συνδυασμό με την άνοιξη): 71, 3a *Iam Dionea / leta chorea / sedulo resonat cantibus*: 80, 2b *puellaris curia*: 117, 7 *inter choros puellarum*: 138, 4 *chorus promit virginum / iam gaudia millena*: 151, 3 *chorus virginum ... / ad choreas Venereas*: 159, 3 *virginum ... agmina*: 168, 1 *chorea*: 169, 2 *In Amoris hec chorea / cunctis prenitet*: 170, 3 *supereminet virginealem chorum*: πρβ. 153, 2 *Ludunt ... / virgines*.

113. Πρβ. Σαπφ., 105a LP: 107 LP: 114 LP, τα οποία μιμείται ο Κάτουλλος, 62: πρβ. ακόμα Hor., C., II, 4, 8 *Virgine rapta*: Calv., 9 A! *Virgo infelix, herbis pasceris amaris*: C. B., 120, 2 *nam virginale lilium / marcet a tactu vilium / commercio probroso*. Γνωστοί σχετικοί ανοιξιάτικοι μύθοι είναι αυτοί της Περσεφόνης, της Φλώρας και της Φιλομήλας, η οποία μεταμορφώθηκε σε αηδόνι.

114. Το μοτίβο αυτό υπάρχει ήδη στον Κάτουλλο, 62, 39-7, όπου η απώλεια της παρθενίας παρομοιάζεται με μαραμένο άνθος το οποίο δεν θέλει πια κανείς, ένα ποίημα με σαπφικές απηχήσεις (π.χ. 105c LP): πρβ. τα σχόλια του Α. Μ. Τρομάρα, *Catulli Carmina*, Θεσσαλονίκη, 2001 (ανατύπωση, 2004), σ. 443: C. B., 88, 6 *ne marcescant lilia / sue castitatis*: 7 *florem frangere / non est res segura*.

115. Πρβ. την *Sequentia 'Stabat Mater'*, 48 *Virgo virginum praeclara*: M. Βουτσίνου - Κικιλία, «*Sequentiae*», *Παρουσία*, Παράρτημα 14, Αθήνα, 1991, σ. 86-8: C. B. 72, 1a *de virgine mea*: 77 *Ave decus virginum, virgo gloriosa*: 83, 3 *Virginale lucet pectus*: 94, 2 *choros simul ducite*: 2 *virgines amplexamini*: 157, 1 *exit virgo propere*: κλπ.

Η τέταρτη στροφή ξεκινά με μια σύμφυση ενός Οβιδιανού χωρίου¹¹⁶ και ενός γνωστού—ήδη από τον Όμηρο¹¹⁷—μοτίβου από την ερωτική ποίηση του έρωτα που ξεκινά από τα μάτια (*videndi*)¹¹⁸. Έπειτα, η λέξη *copia* εμφανίζεται με δύο έννοιες στην ερωτική ποίηση: α) *est facultas cum amante conversandi aut frequens* (=χρησιμοποιείται όταν συζητά ή συναντά τον εραστή ερωτευμένο) & β) *abundantia puellarum inter quas facienda sit electio* (=η αφθονία / ομάδα των κοριτσιών ανάμεσα από τις οποίες γίνεται η εκλογή / επιλογή)¹¹⁹. Αμέσως μετά, έρχεται στο προσκήνιο το μοτίβο του κεραυνοβόλου έρωτα (*fulget*)¹²⁰, ενώ το επίθετο *mobilis* χρησιμοποιείται για τις κινήσεις του σώματος (*de corporis motibus*)¹²¹ και συγκεκριμένα εδώ των γεννητικών οργάνων (*viriles partes ή membra*)¹²² των νεαρών ανδρών, τα οποία ερεθίζονται στη θέα των ωραίων κοριτσιών¹²³, μια εικόνα αρκετά τολμηρή.

Η λέξη *puella* είναι η πιο συνηθισμένη στην ελεγεία, με πολλές σημασίες, κυρίως: «σύζυγος», «παρθένα», «νύφη», «ηρωίδα», «θεά», «κυρία», «γυναίκα»¹²⁴. Είναι το εκάστοτε αντικείμενο του πόθου, η εκάστοτε αγαπη-

116. Ον., *A. A.*, I, 44 *Quaerenda est oculis apta puella tuis*.

117. Όμηρ., *A* 528· Όμηρ. Ύμν., 7, 5· Ίβυκ., 7 D· Απολλ. Ρόδ., III, 287-8· 1018-9· Prop., I, 1, 1 *Cynthia prima suis miserum me sepit ocellis*· C. B., 62, 5 *Oculi nantes in palpebrarum rate*. Τα *similia* είναι πραγματικά πάρα πολλά, ακόμα και από το χώρο της τραγωδίας· πρβ. Αισχ., *Ag.*, 239· 743.

118. Πρβ. το Δημοτικό τραγούδι «από τα μάτια πιάνεται, στη μύτη κατεβαίνει...»· C. B. 59, 3 *acies virginea* 83, 2 *Dum salutat me loquaci / Flora supercilio* 84, 4 *me laqueo / virgineo / cordis venator oculus / visa captus virgine* 110, 2 *capit puellam / oculus* 175, 4 *visus tuus ligat me*· πρβ. Dante Aligheri, *La Vita Nuova*, XXI *negli occhi porta la mia donna Amore* (= μέσα στα μάτια φέρει η γυναίκα μου τον Έρωτα).

119. Είναι οι δύο ερμηνείες από τον R. Pichon, *ό.π.*, s. v. *Copia*. Για την πρώτη ερμηνεία, πρβ. Prop., II, 20, 24· III, 8, 39· 34, 44· Ον., *Rem.*, 541. Για τη δεύτερη, πρβ. Ον., *A. A.*, I, 98 *Copia indicium saepe morata meum est*.

120. Π.χ. Σαπφ., 31, 10 LP· Cat., 51, 10, όπου περιγράφεται με γλαφυρό τρόπο η ηλεκτρική εκκένωση· C. B., 77, 5... *raperet fulminis sagitta*.

121. R. Pichon, *ό.π.*, s. v. *mobilis*· Ον., *A. A.* III, 352 *Tantum mobilitas illa decoris habet*.

122. R. Pichon, *ό.π.*, s. v. *Membra*.

123. Πρβ. Ον., *Am.*, II, 3, 3 *Qui primus poetis genitalia membra recidit* 15, 25 *Sed, puto, te nuda mea membra libidine surgent*· III, 7, 13 *Tacta tamen veluti gelida mea membra cicuta* 65 *Nostra tamen iacuerunt velut praemortua membra*· Cat., 63, 6 *Itaque ut relicta sensit sibi membra sine viro*· Tib., I, 4, 70 *Et secet ad Phrygios oilia membra modos*.

124. R. Pichon, *ό.π.*, s. v. *Puella*· πρβ. π.χ. Ον., *Am.*, III, 12, 23· *A. A.*, I, 109· 125. Μόνο στο έργο *Heroides* υπάρχει εννέα φορές· C. B., 148· 162· πρβ. O. Ci-

μένη του κάθε ποιητή. Φυσικά, η ομορφιά δεν περιορίζεται στο πρόσωπο, αλλά και σε άλλα μέλη του σώματος, εξ' ου και η αναφορά στο προκλητικό κούνημα των οπισθίων (*se movendo*), το οποίο άλλοτε γίνεται αντικείμενο ψόγου και άλλοτε θαυμασμού¹²⁵, αλλά και τις θελκτικές κινήσεις των χειρών (*gestes*)¹²⁶. Ακόμα ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει τις γυναίκες είναι η πανουργία (*actus*). Η λέξη υπάρχει τρεις φορές στον Οβίδιο, όχι όμως σε ερωτικά χωρία.

Η σύνθεση κλείνει με ένα περίφημο μοτίβο, της πάλης του ανθρώπου να διατηρήσει την ταυτότητά του απέναντι στη δύναμη της μυστικής διείσδυσης του έρωτα¹²⁷. Έχουμε επιπλέον μίμηση του Κάτουλλου, για τη Λεσβία που του έκλεψε τα λογικά, αν και προτιμά κάποιον άλλο. Ο Κάτουλλος — με τη σειρά του — επηρεάζεται από τη Σαπφώ, η οποία περιγράφει τα συμπτώματα του έρωτα (συναγωγή παθών) για μια κοπέλα, που συνομιλεί με έναν ωραίο άνδρα¹²⁸. Επιπλέον, ο Έρωτας συχνά παρουσιάζεται ως

rillo, *Sulla interlocuzione della puella nella poesia elegiaca*, Napoli, 2005, όπου υπάρχει και η σχετική βιβλιογραφία (σ. 137-148). S. Lilja, *The Roman elegists' attitude to women*, Helsinki, 1965 (=AASF 135, 1) και βιβλιογραφία (σ. 253-261).

125. Ησίοδ., *Erg.*, 373. Αριστοφ., *Πλ.* 151-2.

126. R. Pichon, *ό.π.*, s. v. *Gestus: Est brachionum motus quem puellae faciunt, praesertim cum saltant* (=είναι η κίνηση των χειρών που κάνουν οι κοπέλες, ειδικά όταν χοροπηδούν). Στον Οβίδιο απαντά 10 φορές. Δύο χαρακτηριστικά χωρία: *Am.*, II, 4, 29 *Illa plaget gestu numerosaque brachia ducit*. *A.A.*, III, 275 *Exiguo signet gestu, quodcumque loquitur* πρβ. ακόμα C. B. 72, 4b *per amplexus / firmo nexus, / brachia*.

127. J. J. Wilhelm, *ό.π.*, σ. 112-3.

128. Σαπφ., 31 LP (πρβ. M. West, «Burning Sappho», *Maia*, XXII, 1970, σ. 307-330. I. C. Bowra, *ό.π.*, I, σ. 273-9. Αρ. Σκιαδάς, *ό.π.*, II, σ. 142-151), η οποία επηρεάζεται από τον Αρχίλοχο (67a D, 104 D, 112 D, 118D), ο οποίος με τη σειρά του εμπνέεται από κάποια ομηρικά χωρία που περιγράφουν σκόρπια διάφορα συμπτώματα και ανθρώπινες αντιδράσεις, οι οποίες συχνά συνδέονται με τα τραύματα που προκαλεί ο έρωτας (E, 399· 696· Λ, 115· Ξ, 198-9· Υ, 321· 421· X, 466-7· υ, 18-21· χ, 88)· πρβ. ακόμα Σαπφ., 48 LP· Ησίοδ., *Θεογ.*, 120-3· Πλάτ., *Φαίδρ.*, 251· Αριστοφ., *Εκκλ.*, 956-7· Θεόκρ., 2, 106 κ. εξ.· Απολλ. Ρόδ., III, 962 κ. εξ.· IV, 1067-8· Παλ. Ανθ., XII, 135 (Ασκληπιάδης)· Lucr., III, 154-8 (ψυχοσωματικές αντιδράσεις φόβου)· Tib., III, 9, 21 *Et quaecumque meo furtim subrepat amori*. Cat., 51, 6 *eripit sensus mihi*. C. B., 62, 5 *Post blanda Veneris commercia / lassatur cerebri substantia. / hinc caligant mira novitate / oculi nantes in palpebratum rate* 70, 4a ... *qui vires miro robore / tot diffundit corpore* 71, 8b *hinc mihi pallor / in ore* 73, 4b *Hoc michi me furatur* 77, 4 *Quam Pluto subripere / 17 michi mentem animum et cor immutavit* 92, 9 *pallor genas inficit, alternatur vultus* 26 *non sunt artus validi nec robustum pectus* 104, I, 3 *iam non vivo. / recidivo / morbo crucior, / vivens morior* 104 II, 1 *Nove novelulla / michi me subripuit* 105, 3 *membra stupor ingens pressit* 108, 1a *vacillantibus trutine / libramine / mens suspensa fluctuat / et*

(γλυκόπικρο) ερπετό ή ον γεμάτο αντιφάσεις που διεισδύει κρυφά¹²⁹ στους ανθρώπους και τους βλάπτει¹³⁰. Έτσι, ο ποιητής σιγά-σιγά χάνει τον εαυτό του (*me michi subripiunt*).

Το ποίημα δομείται σε τέσσερις οκτάστιχες στροφές. Στην πρώτη στροφή οι δύο τελευταίοι στίχοι λείπουν (υπάρχει lacuna). Σε κάθε στροφή, οι στίχοι 1-4, 6 και 8 αποτελούνται από επτά συλλαβές, ενώ οι στίχοι 5 & 7 από οκτώ συλλαβές. Το μέτρο είναι παντού το τροχαϊκό το οποίο είναι πια ρυθμοτονικό και όχι προσωδιακό. Η ομοιοκαταληξία είναι πλεκτή. Η εναλλαγή επτασύλλαβων και οκτασύλλαβων στίχων δίνει κάποια ποικιλία στο ποίημα.

estuat / in tumultus anxios. / dum se vertit / et bipertit / motus in contrarios. Refl., *O languedo! / causam languoris video / nec caveo. / vivens et prudens pereor* 110, 1 *sentio / Veneris officio / turbari* 112, 2 *Languet iterum / morbo uteri / pectus tenerum. / vacans Veneri* 113, 4 *me furatur inscium* 116, 1 *roseus effugit ore color* 126, 2 *amari callide* 141, 1b *Amar adit calidus!* 164, 1 *cor estuat interius, / languet mens quondam pura* 165, 1 *Voluntatis mentis gyrans celeris, / amantum afflictio. / cordis fibras elicis et conteris* 169, 1 *hebet sidus leti visus / cordis nubilo / tepet oris mei risus / carens iubilo / ... totus hereo* Suppl., 3*, 3 *Ad obsequendum Veneri / vis tota languet animi. / Fervor abest pectori; / iam cedit calor frigori* 14*, 3b *proh dolor, hinc color / effugit oris, / hinc ruit, hinc fluit / unda cruoris*. Ακόμα και η σκέψη του έρωτα, προκαλεί τρέμουλο· C. B. 140, 5 *Verum, cum mente talia recensens oblectamina, / sentio, quod anxia fiunt mea precordia*. Αντίστοιχο ποίημα έχει γράψει και ο Οράτιος, C., I, 13, όπου κυριαρχούν τα ψυχοσωματικά συμπτώματα του πάθους του ποιητή για την Λυδία, η οποία όμως προτιμά αντ' αυτού τον Τήλεφο.

129. C. B., 92, 9 *Amor est interius latens et occultus / et corde certissimus elicit singultus* 11 *amor est in animis* 151, 4 *cordi meo est in vecta* 153, 2 *Cor igitur / et cingitur / et tangitur amore* 156, 2 *Amor investitur*. Είναι ο λεγόμενος *Amor furtivus* (Verg., *Aen.*, IV, 171).

130. Πρώτη φορά στη Σαπφώ, 130 LP· πρβ. Θέογν., 1353-4· Παλ. Ανθ. (Ποσειδίππος), V, 134, 4· (Μελέαγρος), 163-3-4· (Ιδίου) 172, 3 και XII, 109, 3· Ευρ., *Ιπ.*, 348· Θέοκρ., 29, 13· Καλλ., *Επιγρ.* 44 Pf· Plaut., *Pseud.*, 63 *dulce amarumque una nunc miscet mihi*· Cat., 68, 18 *dulcem... amaritiam*· C. B., 62, 3 *dulcedini amoris* 80, 2b *Propinat Amor teneris / amaris miscens dulcia* 87, 1 *Amor melle dulcior, / felle fit amarior* 1 *Amor cecus... / frigidus et calidus / et tepidus* 93, 3 *Est amore dulcius rerum in natura / nichil et amarius conditione* 103 II, 1a *Corde mechus / inte, cecus / tui solis radio, / vultu lucifluo / succensus estuo, / nil dispar mortuo* 106, 4 *Amor mutabilis* 107, 1d *Profero pectoris singultus*· πρβ. F. Rebelo Gonçalves, *Euphrosyne*, N. S. III, 1969, σ. 183-191· H. Sichtermann, «Έρωτες γλυκόπικρος», *MDAI(R)*, LXXVI, 1969, σ. 266 κ. εξ· Αρ. Σκιαδάς, *Αρχαϊκός Λυρισμός, II*, Αθήνα, 1981, σ. 211-3· Δ. Μαντζίλας στο Φ. Αντωνίου (επιμ.), *Καλλιμάχου Επιγράμματα*, Αθήνα, 1997, σ. 301-4.

Το ύφος είναι ανάλαφρο, ευχάριστο και πονηρό, σε κάποια σημεία. Η σοβαρότητα είναι αρετή, η οποία δεν διακρίνει το συγκεκριμένο ποίημα· αντίθετα, η νεανική επιπολαιότητα και ο άκρατος ερωτισμός ξεχειλίζουν από τον πρώτο μέχρι τον τελευταίο στίχο. Υπάρχουν επαναλήψεις (π.χ. *ihi-ihī, videns-videndo*) πολύπρωτο σχήμα (*me-michi*) κύκλος (το ποίημα αρχίζει και τελειώνει με την απώλειες των φρενών), υπερβατά, ασύνδετα και διασκελισμοί με άλλα λόγια το ποίημα έχει διανθιστεί με πλούτο υφολογικών σχημάτων και τεχνοτροπιών. Κάποιες έννοιες διατάσσονται δυαδικά όπως *omitamus-carramus, ver-hiems* (όπου υπάρχουν και αντιθέσεις) *damnum-cura, vita-caro, sanguis-pectus, platea-chorea*. Μάλιστα, τα δύο τελευταία σχηματίζουν και ομοιοτέλετο σχήμα στο μέσον του στίχου. Ποικιλία δίνει και η χρήση συνωνύμων, όπως *desipere* και *me michi subripiunt, virgo* και *puella, iuventus* και *velox etas*. Χαρακτηριστικές ακόμα είναι οι δισημίες λέξεων, όπως *iuventus, virgo, cura*, οι οποίες δίνουν τον «πονηρό» τόνο στο ποίημα. Σε επίπεδο επιφάνειας υπάρχει μια έκρηξη, κυρίως όσον αφορά στα σημεία στίξης και κυρίως στα θαυμαστικά, τα οποία δηλώνουν μια κατάσταση ευφορίας, αλλά και προφορικότητας από πλευράς ποιητή. Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε πως το ποίημα κινείται μόνο στο παρόν και το μέλλον από χρονικής απόψεως. Αυτό είναι ένα ακόμη δείγμα της απλότητάς του.

Ο ποιητής, ως πρωταγωνιστική μορφή ή ως *persona* του *vates*, δεν κάνει βαθυστόχαστες αναλύσεις. Το ποιητικό υποκείμενο είναι το «εμείς» και όχι το «εγώ», γεγονός που συνάδει με τη στοιχειοθεσία της λυρικής ποίησης (με την οποία είναι απόλυτα εξοικειωμένος ο δημιουργός του ποιήματος), η οποία ξεφεύγει από το προσωπικό στοιχείο, προχωρά στο ομαδικό και καταλήγει στο πανανθρώπινο. Με άλλα λόγια, συνυπάρχουν τα στοιχεία του εφήμερου και του καθολικού. Πρέπει, λοιπόν, να χαρούν οι νέοι (οι νέοι της παρέας του ποιητή, μα και οι νέοι όλου του κόσμου) το παρόν και το άμεσο μέλλον, πριν τα γηρατειά τους στερήσουν όλες τις απολαύσεις και τις χαρές της ζωής. Σίγουρα, όμως, αυτή η έλλειψη πολυπλοκότητας και η χρήση χαμηλού μέχρι και παιδαριώδους ύφους¹³¹ (παρά τα δάνεια από γνωστά ποιήματα) δεν μειώνει την αξία του ποιήματος, το οποίο έχει μια αξιόζηλευτη δροσιά και μια πνοή που συνεπαίρνει τον αναγνώστη. Επιπλέον, ο ποιητής βρίσκεται μεταξύ δύο κόσμων, τον χριστιανικό και τον παγανιστικό, χωρίς όμως να προσδίδει κάποιο ιδεολογικό, φιλοσοφικό ή θρησκευτικό υπόβαθρο στους στίχους του. Υπάρχουν πλήθος πολύσημα σημεία και εικόνες,

131. Ο Whicher, ό.π., σ. 289, γράφει σχετικά με το παιδικό ύφος των ποιημάτων: «They possessed a childlike power to free the mind from the dregs of bitterness».

όπως αυτή των κοριτσιών. Πρόκειται άραγε για μια απλή παρέα κοριτσιών, για ένα ιερό χορό ή για πόρνες (μάλλον απίθανο); Όπως υποστηρίζει και ο Wilhelm, το ποίημα είναι μεγαλόπρεπο, εξαιτίας της βίας του και ο ποιητής, αν και ζει σε μια χριστιανική περίοδο, είναι λιγότερο χριστιανός και περισσότερο παγανιστής¹³².

Είναι φυσικό η θεματική της ερωτικής ποίησης ενός κύκλου σπουδαστών να είναι περιορισμένη. Γι' αυτό το λόγο υπάρχουν ποιήματα της συλλογής με τόσο έντονες θεματικές και λεξιλογικές ομοιότητες, ώστε είτε όλοι έχουν μιμηθεί τα ίδια κλασικά χωρία (τα οποία ενδεχομένως αποτελούσαν την ύλη της διδασκαλίας στις εκκλησιαστικές σχολές)¹³³, είτε όλα τα ποιήματα αυτά είναι του ίδιου συγγραφέα, πράγμα δύσκολο —έως αδύνατο— να αποδειχθεί, είτε υπάρχουν αλληλεπιδράσεις, που είναι και το πιο πιθανό. Είναι έντονος ο διακειμενικός διάλογος και αντίλογος με την κλασική λατινική ποίηση. Δεν λείπουν αντίστοιχες ομοιότητες με πολλά άλλα επώνυμα και ανώνυμα ποιήματα του Μεσαίωνα¹³⁴, με θέμα την άνοιξη¹³⁵, τον έρωτα

132. J. J. Wilhelm, *ό.π.*, σ. 112-3.

133. Βλ. τις σχετικές μελέτες των D. Comparetti, *Virgil im Mittelalter*, Leipzig, 1875· K. J. Hexter, *Ovid and Medieval schooling. Studies in Medieval school commentaries on Ovid's 'Ars Amatoria', 'Epistulae ex Ponto', and 'Epistulae Heroidum'*, München, 1986 (=Münchener Beiträge zur Mediävistik und Renaissance-Forschung, 38)· J. W. Spargo, *Virgil the Necromancer. Studies in Virgilian legends* Cambridge-Harvard, 1934 (=Harvard Studies in Comparative Literature, 10).

134. Γενικότερα για τη Μεσαιωνική Λατινική λογοτεχνία, αλλά και ειδικότερα για την ποίηση, μπορεί -κάποιοι ενδεικτικά- να συμβουλευθεί τα κάτωθι έργα: L. Alfonsi, *La letteratura latina Medievale*, Sansoni Accademia, 1972· Ph. S. Allen, *Medieval Latin Lyrics*, Chicago, 1931· P. Bec, *La poésie lyrique en France au Moyen Age*, vol. II, Paris, 1977-8· M. Bishop, *The Penguin book of the Middle Ages*, London, 1971· F. Brunhölzl, *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters*, 2 vol. (μέχρι τώρα), München, 1975 - σήμερα· G. Cavallo - C. Leonardi - E. Menestò (ed.), *Lo spazio letterario del medioevo*, 5 vol., Roma, 1922· P. Dronke, *Medieval Latin and the Rise of European Love-Lyric*, 2 vol., Oxford, 1968· Ið. *The Medieval Lyric*, Cambridge, 1972· Ph. Damon, *Modes of analogy in ancient, and medieval verse*, Berkeley, 1973· A. Ebert, *Allgemeine Geschichte der Literatur des Mittelalters im Abendlande*, 3 vol., Leipzig, 1880-9· F. Ermini, «La letteratura latina del Medio Evo», *Athenaeum*, 1926, σ. 73-90· Ið., *Storia della letteratura latina medievale dalle origini alla fine del secolo VII*, Spoleto, 1960 (=Centro Italiano di Studi sull' Alto Medioevo, 2)· Ed. Faral, *L'orientation actuelle des études relatives au latin médiévale*, Paris, 1923· J. de Ghellinck, *Littérature latine au Moyen Age: zwei Banden in einem Band*, Hildesheim, 1969· P. Goodman, *Poetry of the Carolingian Renaissance*, London, 1985· J. Grisward, *Archéologie de l'épopée médiévale*, Paris, 1981· G. Gröber, *Übersicht über die lateinische Literatur von der Mitte des VI. Jahrhunderts bis zu Mitte des XIV. Ja-*

και τη γυναίκα¹³⁶. Έχει γίνει μάλιστα στο παρελθόν μια προσπάθεια να αναδειχθεί η συμβολή (ακόμα και η οργανική εγγραφή) των συγκεκριμένων ποιημάτων στον πολιτισμό της εποχής, όμως τα αποτελέσματα ήταν μάλλον πενιχρά¹³⁷, καθώς οι ποιητές εκείνης της περιόδου προσπαθούσαν να συναρθρώσουν την ποιητική ηθική του έρωτα με τη θρησκευτική ηθική της εκκλησίας, κλίνοντας περισσότερο στην αυτοαναφορικότητα, δεδομένου ότι δεν επεδίωκαν να προκαλέσουν κάποια κρίση αξιών ή να δημιουργήσουν κάποιο

hrhunderts Strasbourg, 1902 (ανατύπωση 1974)· W. T. H. Jackson, *The literature of the Middle Ages*, Columbia, 1960· K. Langosch, *Lateinisches Mittelalter Einleitung in Sprache und Literatur*, Darmstadt, 1983· L. R. Lind, *Latin poetry in verse translation from the beginnings to the Renaissance*, London-Oxford, 1967· M. Manitius, *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters*, 3 vol., München, 1911-3 (1959-1964² = Handbuch der Altertumsforschung, IX, 2, 1-3)· F. Mantello-A. G. Rigg (ed.), *Medieval Latin, An Introduction and Bibliographical Guide*, Washington, 1996· D. Norberg, *Manuel pratique de latin médiéval*, Paris, 1968· E. Norden, *Die römische Literatur. Mit Anhang: Die lateinische Literatur im Übergang vom Altertum zum Mittelalter*, Stuttgart - Leipzig, 1997 (7η έκδοση)· P. Rumpé, «L'étude de la latinité médiévale», *Archivum Romanicum*, IX, 1925, σ. 218-291· K. Stecker, *Introduction to Medieval Latin* (αγγλ. μτφ. R. B. Palmer), Berlin, 1957, σχετικά με τη γλώσσα, τη γραμματική και το συντακτικό της Μεσαιωνικής Λατινικής· J. Szövérfy, *Weltliche Dichtungen des lateinischen Mittelalters. Ein Handbuch*, Berlin, 1970· Id., *Secular Latin lyrics and minor poetic forms of the Middle Ages. A historical survey and literary repertory from the tenth to the late fifteenth century*, 3 vol., New Hampshire, 1992-5 (πρόκειται για βελτιωμένη έκδοση του πρώτου έργου, στην αγγλική)· M. Wattenbach, *ZDA*, XV, 1872, σ. 471-506, όπου υπάρχει ο πρώτος κατάλογος με τις ασελγείς λατινικές συνθέσεις από την εποχή του Mathias Flacius, ο οποίος συνέλεξε γερμανικά σατιρικά κείμενα του 12ου και 13ου αιώνα (μεταξύ των οποίων και κάποια των Goliardi, στην πρώτη έντυπη μορφή τους), τα οποία εξέδωσε το 1556 (*Varia doctorum piorumque virorum de corrupto Ecclesiae statu poemata*), έως τη χρονιά της συγγραφής του άρθρου· Ch. Young, *The Twelfth Century Renaissance*, New York, 1977· J. M. Ziolkowski. «Towards a History of Medieval Latin Literature» στο F. A. C. Mantello & A. G. Rigg (ed.), *Medieval Latin: an introduction and bibliographical guide*, Washington D. C., 1996, σ. 505-536· Id., «Η μεσαιωνική λατινική λογοτεχνία» στο F. Graf, *Εισαγωγή στην Αρχαιολογία, Β' Ρώμη*, μτφ. Δ. Ζ. Νικήτας, Αθήνα, 2003, σ. 328-356, όπου υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία.

135. Πρβ. το C. B., 156, με τίτλο *De vere*, «Για την άνοιξη».

136. Ακόμα και μια πρόχειρη ματιά στις ανθολογίες μεσαιωνικών ποιημάτων φανερώνει τις εντυπωσιακές θεματικές και λεξιλογικές ομοιότητες που υπάρχουν.

137. H. Süßmilch, *Latienische Vagantenpoesie des 12. und 13. Jahrhunderts als Kulturerscheinung*, Leipzig, 1917· Γενικότερα, για θέματα πολιτισμού, βλ. M. H. Rowling, *Η καθημερινή ζωή στο Μεσαίωνα*, μτφ. Ε. Ι. Αγγέλου, Αθήνα, 1992· J. Le Goff, *Les Intellectuels au Moyen Age*, Paris, 1952· Id., *Ο πολιτισμός της Μεσαιωνικής Δύσης*, μτφ. Π. Μπενβενίστε, Θεσσαλονίκη, 1993.

ρηξικέλευθο ρεύμα· ήθελαν μόνο να εκφραστούν, δίχως να επιδοθούν σε ιδιαίτερες νεοτερικές αναζητήσεις.

Σε πολλά ποιήματα της συλλογής (π.χ. 88, 94, 104b, 148) πέρα από τις κοινές λέξεις, υπάρχουν πανομοιότυπα μοτίβα και ιδεολογικοποιημένες εικόνες, όπως η νεανική χαρά¹³⁸, οι έρωτες και τα ερωτικά παιχνίδια με τα κορίτσια και οι χοροί, ο χρόνος της νεότητας, η κοριτσιίστικη ομορφιά¹³⁹, η ιδανική ή εξιδανικευμένη γυναίκα¹⁴⁰, θέματα που απαντούν και στο ποίημα

138. Παραδόξως, το θέμα αυτό -σε αντίθεση με τους Goliardi- σπανίως απασχολούσε τους ποιητές της λαϊκής ερωτικής ποίησης· βλ. σχετικά Jeanroy, *Les origines de la poésie lyrique en France*, σ. 181 (στον Raby, *SLP*, σ. 274).

139. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα: C. B. 174, 2 *Pulchra tibi facies / oculorum acies, / capillorum series - / o quam clara species!*· πρβ. τα ποιήματα 67, 69, 70, 77, 83, 117, 146, 165 και 182, όπου κυριαρχεί η περιγραφή του προσώπου και του σώματος της αγαπημένης, και όπου τονίζονται στοιχεία όπως η λάμψη του προσώπου και των ματιών, η γλυκύτητα του φιλιού (σαν μέλι), τα λευκά χέρια, το καλοσχηματισμένο σώμα. Ήδη ο Πλάτωνας, *Συμπ.*, 210 έχει αναφερθεί στην κυριαρχία της εξιδανικευμένης ομορφιάς, όπου η γυναίκα αναγάγεται σε ιδέα, προσέγγιση την οποία ασπάστηκαν και οι Νεοπλατωνικοί φιλόσοφοι.

140. Για το θέμα αυτό, της γυναίκας-δέσποινας, η οποία δεν έχει σχέση με τις μούσες των ποιητών της Ρώμης, οι οποίες αποτελούν αντικείμενο πόθου και ερωτικής λατρείας, βλ. Τ. Νικολαΐδης, *Puella formosa: το γυναικείο κάλλος στον Κάτουλλο και τους Ρωμαίους ελεγειακούς*, Αθήνα, 1994· P. Grimal, *Ο Έρωτας στη Ρώμη*, μτφ. Ν. Μ. Τσαγκά, Αθήνα, 1990, Κεφ. 6. *Ο έρωτας και οι ποιητές*, σ. 180-234· Μ. Βουτσίνου-Κικιλία, *Fortunatus. Βενάντιος Ονώριος Κλημεντιανός Φορτουνάτος. Ποιήματα αφιερωμένα στη Ραδερούδη και την Αγνή*, Αθήνα, 2001 (2002²), σ. 65 κ. εξ.· Id., «Η γυναίκα στον Γιουβενάλη (6η σάτιρα) και στους Μεσαιωνικούς ποιητές Hildebertus και Marbodus», *Στ' Πανελλήνιο Συμπόσιο Λατινικών Σπουδών*, Ιωάννινα, 1997, σ. 91-111, όπου εξετάζεται η θέση της γυναίκας κατά το Μεσαίωνα, η αποθέωση της και ο φόγος προς αυτήν, κατ' επίδραση της Εκκλησίας. Βεβαίως, ο ανώνυμος ποιητής του *Carmen Buranum* 75 ελάχιστα σέβεται και εγκωμιάζει το ιδεώδες της γυναίκας του ασκητικού και πνευματικού έρωτα, όπου η γυναίκα ντύνεται με τα χαρακτηριστικά της Μαντόνας, δηλαδή της Παρθένου Μαρίας (Μαριολατρία), καθώς είναι η επίγεια θεραπευτική του θείου έρωτα· πρβ. P. Rossi, *ό.π.*, σ. XXXVII, καθώς φαίνεται να τον ενδιαφέρει περισσότερο ο σαρκικός έρωτας· πρβ. ακόμα R. Renier, *Il tipo estetico della donna nel Medio Evo*, Ancona, 1885· Στ. Γεωργαλά-Πριόβολου, «Η γυναίκα στα *Carmina Burana*», *Πρακτικά Δ' Πανελληνίου Συμποσίου Λατινικών Σπουδών*, Ρέθυμνο Κρήτης, Νοέμβριος 1990, αλλά και *CBVA*, σ. 19-125· Θ. Καρζή, *Η γυναίκα στον Μεσαίωνα*, Αθήνα, 1989· R. R. Bezzola, *Les origines et la formation de la littérature courtoise en Occident (500-1200)*, Paris, 1968, σ. 55 κ. εξ.· E. Curtius, *La littérature européenne et le Moyen Age latin* (γαλλ. μτφ. J. Bréjoux), Paris, 1986, σ. 644-65· Ντ. Ντε Ρουζμόν, *Ο Έρωτας και η Δύση*, μτφ. Μπ. Λυκούδη, Αθήνα, 1996· M. Rowling, *Η καθημερινή ζωή στο Μεσαίωνα*, μτφ. Ε. Αγγέλου, Αθήνα, 1992, σ. 88 κ. εξ.· Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο C. Corradino, *ό.π.*, σ. 37, οι Goliardi αγαπούν τη γυναίκα ειδωλολατρικά. Τέλος για τη θέση της γυναίκας παλαιότερα, στη

«Gaudeamus igitur» του Christian Wilhelm Kindleben (Hallae, 1781)¹⁴¹. Επιπλέον, εμφανίζονται και άλλα — προσφιλή στους Goliardi— θέματα, όπως η δύναμη της Αφροδίτης (η οποία θεωρείται κυρίαρχη ανάμεσα στους θεούς)¹⁴² και τα όπλα της ¹⁴³, η άνοιξη, ο Έρωτας, που είναι ακατανίκητος¹⁴⁴. Υπάρχει, επομένως διακειμενικότητα, η οποία —όπως προαναφέραμε — μπορεί να οφείλεται είτε σε κοινά αναγνώσματα, είτε σε κοινά βιώματα. Ο αφηγητής προτιμά την εξωτερικότητα που αντιπροσωπεύει το ωραίο, χωρίς να λείπει η εσωτερικότητα των προσωπικών του συναισθημάτων, καθώς δεν μένει αμέτοχος, αλλά επηρεάζεται από την ευφορία του περιγυρού του.

Αυτός ο μετασχηματισμός των προτύπων, ο οποίος προκύπτει —συνειδητά ή ασυνειδητά— μέσα από μια διαδικασία ενεργοποίησης των διακειμένων, οδηγεί σε ανανέωση του ποιητικού λόγου, χωρίς —βεβαίως— να μπορεί να φθάσει στο ύψος αυτών. Η μεταποίηση των προτύπων εκτείνεται σε όλα τα επίπεδα, από την πρόσληψη λέξεων και φράσεων, μέχρι την μίμηση εικόνων και μοτίβων, που επέζησαν ήδη από την αρχαϊκή λυρική ποίηση¹⁴⁵.

Ρώμη, βλ. Ε. Καραμαλέγκου, «Γυναίκα και ιδεολογικοί προσανατολισμοί στο 2ο μ.Χ. αιώνα», *Στ' Πανελλήνιο Συμπόσιο Λατινικών Σπουδών*, Ιωάννινα, 1997, σ. 119-130, όπου υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία (σημ. 1 και 2)· πρβ. J. Carcopino, *Η καθημερινή ζωή στη Ρώμη στο απόγειο της Αυτοκρατορίας*, μτφ. Κ. Παναγιώτου, Αθήνα, 1971 (1990)³, Κεφ. 2. *Ο γάμος, η γυναίκα και η οικογένεια: αρετές και ελαττώματα*, σ. 105-134.

141. Υπάρχουν κάποιες ομοιότητες με το ποίημα που εξετάζουμε, ως προς το θέμα της νιότης και των γηρατειών, αλλά και των εκπροσώπων του ωραίου φύλου: 1. *Gaudeamus igitur, | juvenes dum sumus; | post jocundam juventutem, | post molestam senectutem | nos habebit humus*· 5 *Vivant omnes virgines, | faciles, formosae, | vivant et mulieres, | tenerae, amabiles | bonae, laboriosae*.

142. C. B. 88, 1· 104, I, 1· 104 II, 3· 108· 138.

143. C. B. 148, 3 *Venus que est et erat, | tela sua proferat | in amantes puellas*.

144. C. B. 56, Refl. *Amor cuncta superat | Amor dura terebrat*· Refl. *Vincit Amor omnia, | regit Amor omnia*· 87, 1 *Amor tenet omnia, | mutat cordis intima, | querit Amor devia*· 2 *Amor regit iuvenes, | Amor capit virgines. | Ve senectus! Tibi sunt incommoda* (σε συνδυασμό και με τη νεότητα)· 88, 1 *Amor habet superos*· 92, 24 *Amor indeficiens, Amor immortalis*· 99, 4 *O Amor improbe, sic vincis omnia, | sic tuis viribus redduntur mollia*· 115, Refl. *Amor impobus omnia superat*· 120a *Vincit Amor quemque, sed numquam vincitur ipse*· 135, 4 *Amor aureus... , indomitos tibi subicies*· 138, 3 *Cunctos amor incitat, , numen generale*· 141, 2a *Sed Amor durus est, | ferus est, | fortis est, | Qui nos vincit iuvenes, , vincat et iuven-culas | ultra modum rigidas!* (όπου οι κοπέλες παρομοιάζονται με δαμάλες, μια εικόνα γνωστή από τον Οράτιο, C., II, 5, 6). Το μοτίβο του ακατανίκητου έρωτα προέρχεται από το Βεργίλιο, *Ecl.*, 10, 69 *Omnia vincit Amor, et nos cedamus Amori*.

145. Βλ. και Στ. Γεωργιάδ-Πριόβολου, «Η μίμηση στα Carmina Burana Amatoria», *Ε' Πανελλήνιο Συμπόσιο Λατινικών Σπουδών* (Αθήνα, 5-7 Νοεμβρίου 1993), Αθήνα, 1996, σ. 365-373.

Ο δανεισμός αυτών των στοιχείων και η ένταξή τους σε διαφορετικά συμφραζόμενα ανάγονται στην «ποιητική αδεία» δυνατότητα του κάθε στιχουργού να κατακερματίζει, να μεταπλάθει αλλά και να παραμορφώνει τα κείμενα αναφοράς του, γεγονός που δικαιολογείται και από το διαφορετικό χωρόχρονο μέσα στο οποίο κινείται. Ουσιαστικά, κάθε ένας από τους ανώνυμους ποιητές της συλλογής ακολουθεί άθελά του ένα σύστημα συγκλίσεων και αποκλίσεων ως προς τα κείμενα πρόσληψης, χωρίς να προσπαθεί ιδιαίτερα να καινοτομήσει. Η δραστηριότητα της παρασημαντικής αυτής τεχνικής θα ήταν καταλυτική, αν οι ποιητές ήσαν του μεγέθους λ.χ. ενός Ορατίου ή ενός Κάτουλλου, οι οποίοι μετέπλασαν το πρωτογενές υλικό που τους παρείχε η ελληνική λυρική ποίηση, για να δημιουργήσουν κάτι εξίσου υψηλό και σύνθετο, όπου δεν λείπουν οι αναφορές και οι εμμονές στο πρότυπο, ωστόσο η πρωσωπική σφραγίδα των —ταλαντούχων— ποιητών είναι εμφανέστατη, καθώς αποφεύγουν να κάνουν ένα απλό συμπλήρωμα στοιχείων. Είναι χαρακτηριστική η επίπλαστη αντίθεση που υπάρχει μέσα σε ένα ιδιότυπο θεωρητικό πλαίσιο: το ποιητικό υποκείμενο αφενός θεωρεί τις σπουδές ένα ξένο χώρο (θεωρώντας τις διασκεδάσεις πιο οικείο χώρο), αφετέρου, επιστρατεύει τις γνώσεις που έχει πάρει από αυτές τις σπουδές, για να πλάσει μια σύνθεση γεμάτη από αλλεπάλληλες αναφορές σε παρελθόντα ομοειδή κείμενα. Προσπαθεί, βεβαίως, παράλληλα με την απουσία ή και παράλειψη των σπουδών, δηλαδή των στοιχείων που καθιστούν τη ζωή βαρετή, να περάσει σε ένα άλλο επίπεδο πνευματικής διαφυγής. Εστέτ και επαναστάτης δηλαδή, μια διπλή οπτική γωνία.

Συνοψίζοντας, αν δεχθούμε τη θεωρητική ερμηνεία¹⁴⁶ πως τα λογοτεχνικά προϊόντα αντανακλούν εν μέρει τις συνθήκες της εποχής κατά την οποία γράφτηκαν, διακρίνει κανείς εύκολα πως το συγκεκριμένο ποίημα απέχει πολύ από την αυστηρότητα την οποία είχε επιβάλλει η εκκλησία στους πιστούς της, πόσο μάλλον σε κληρικούς και σπουδαστές. Ο ανώνυμος στι-

146. Για θέματα θεωρίας λογοτεχνίας και κριτικής λογοτεχνίας στο Μεσαίωνα, βλ. H. Brinkmann, *Mittelalterliche Hermeneutik*, Tübingen, 1980· W. Haug, *Literaturtheorie im deutschen Mittelalter. Von den Anfängen bis zum Ende des 13. Jahrhunderts*, Darmstadt, 1985· W. T. H. Jackson, *The interpretation of Medieval Latin poetry*, London- New York, 1980· U. Kindermann, «Gattungssysteme im Mittelalter», στο W. Erzgräber (εκδ.), *Kontinuität und Transformation der Antike im Mittelalter. Veröffentlichung der Kongressakten zum Freiburger Symposium des Mediävistenverbandes*, Sigmaringen, 1989, σ. 303-313· A. J. Minnis A. B. Scott, *Medieval Literary Theory and Criticism c. 1100-c. 1375. The Commentary Tradition*, Oxford, 1991². B. Stock, *The implications of literary written language and models of interpretation in the Xith and XIIth centuries*, Princeton, 1983.

χουργός δεν μεταφέρει ακριβώς το ιδεολογικό περιεχόμενο της εποχής του, αλλά υιοθετεί κριτική στάση απέναντι στην εκκλησία, χωρίς να είναι ριζοσπαστική. Οι αναγνώστες, βάσει του ταυτοποιητικού συγκινησιακού μηχανισμού αισθάνονται οικείο το περιεχόμενο του ποιήματος, καθώς άλλοι είναι και άλλοι υπήρξαν νέοι. Ο μικρός τόπος και ο προσωπικός χρόνος κάθε ποιητή, εξαγνίζει το χωρόχρονο και τελικά αναγάγεται σε κοινό πρότυπο, για πολλά πρόσωπα, εν προκειμένω τους αναγνώστες, ασχέτως αν δεν πρόκειται πάντοτε, για βιωμένη πραγματικότητα. Η μεταγλωσσική αφηγηματική συγκρότηση του ποιήματος στηρίζεται στην εναλλαγή ενεργητικής και παθητικής φωνής, για να περιγραφούν διάφορες καταστάσεις και κοινότοπες διαπιστώσεις καθώς και η χρήση οριστικής έγκλισης για όσα συμβαίνουν ή θα συμβούν και προτρεπτικής υποτακτικής για όσα παροτρύνει ο ποιητής τους νέους να κάνουν.

Από ψυχολογικής απόψεως, αντιδιαστέλλεται η ανεμελιά της νεότητας με το άγχος των γηρατειών για το τέλος που πλησιάζει. Οι καταστάσεις της ψυχής χαρακτηρίζονται από το πέρασμα από τη δυσφορία στην ευφορία. Από φιλοσοφικής πλευράς, το ποίημα έχει δεχθεί μέσω του Οράτιου επιδράσεις από την Επικούρεια φιλοσοφία. Αν κοιτάξει κανείς μέσα από το κοινωνιολογικό πρίσμα, δεν θα διακρίνει μια επανάσταση, υπάρχει ωστόσο μια ρήξη απέναντι στο συντηρητισμό και την οπισθοδρόμηση, όπου οι προγαμιαίες σχέσεις θεωρούντο αμάρτημα. Προβάλλεται επομένως έντονα —και προκλητικά ίσως— η αγάπη για τη ζωή και τον έρωτα. Επομένως, πίσω από τους απλούς (ή ακόμα και απλοϊκούς) στίχους του, το ποίημα αυτό —όπως και τα περισσότερα της συλλογής— χαρακτηρίζεται από την ταυτόχρονα αυτοαναφορική, αλλά και πολύσημη φύση του. Χρησιμοποιώντας ως γλωσσικό εργαλείο την καθομιλουμένη της εποχής (χωρίς προσμειξεις από άλλες γλώσσες, όπως συμβαίνει σε άλλα ποιήματα της συλλογής), διανθισμένη όμως με πλήθος λέξεων που παραπέμπουν σε ιδέες, εικόνες και μοτίβα κυρίως της λυρικής ποίησης, ελληνικής και λατινικής, το ποίημα δομείται στερεοσκοπικά, μέσα από τη διαπλοκή πολλών στοιχείων που απηχούν παλαιότερα κείμενα. Πρόκειται, δηλαδή, για ένα μωσαϊκό παραθεμάτων, αφομοιώσεων και μετασχηματισμών που χαρακτηρίζουν τη διακειμενικότητά του, η οποία καθορίζεται από τις γνώσεις που κατείχαν οι σπουδαστές: με άλλα λόγια, είναι αναπόφευκτες οι αλληπάλληλες προσλήψεις κυρίως από τον Οράτιο και τον Οβίδιο, αλλά και τους Έλληνες λυρικούς, καθώς αποτελούσαν αντικείμενο διδασκαλίας σε σχολεία και σχολές της εποχής. Κι όχι μόνον αυτό· είναι φυσικό νέοι άνθρωποι να ενδιαφέρονται περισσότερο για ποιήματα νεανικά και ερωτικά, γεμάτα από άνοιξη, χαρά και αγάπη.

Το εκάστοτε αντικείμενο του πόθου βρίσκεται σε αντίθεση με το χριστιανικό ιδεώδες¹⁴⁷, το οποίο πρεσβεύει πως η μοναδική αγάπη είναι αυτή για το Θεό. Σε Αυτόν οφείλει ο χριστιανός να παραδοθεί, ώστε να εξασφαλίσει την ευδαιμονία του μετά θάνατον. Οφείλουν οι πολλοί να προσβλέψουν στον Έναν, ενώ αντίθετα ο κάθε εραστής κυνηγά πολλές κοπέλες, οι οποίες παρουσιάζονται, ούτε λίγο-ούτε πολύ ως μικρές νύμφες ή θεότητες¹⁴⁸. Σε πολλά από τα στιχουργήματα υπάρχει έντονη η αμφισημία ανάμεσα στα παγανιστικά και τα χριστιανικά σύμβολα¹⁴⁹. Συχνά, δεν είναι ξεκάθαρο, αν γίνεται λόγος για τα πάθη του Χριστού ή κάποιου επίδοξου εραστή, για την παρθένο Μαρία ή κάποια αγνή κοπέλα/αντικείμενο του πόθου, για τη χριστιανική ή την ερωτική αγάπη. Η αναφορά στα άνθη (και κυρίως στον κρίνο, ο οποίος είναι επιφορτισμένος με διάφορους συμβολισμούς) μπορεί να έχει θρησκευτικές προεκτάσεις ή να είναι μια απλή δημιουργία ειδυλλιακού φόντου στο ποίημα. Κυρίαρχος δεν είναι ο Χριστός —όπως θα περίμενε κανείς σε μια θεοκρατική κοινωνία— αλλά ο Έρωτας ή η Αφροδίτη. Το γιατρικό στις ασθένειες του σώματος και της ψυχής πρέπει να είναι ο Χριστός, μπορεί όμως να είναι και ένα φιλί. Η αθανασία ενδέχεται να αφορά στο Θεό, την ανθρωπινή φύση ή τον έρωτα (με ή χωρίς κεφαλαίο γράμμα)¹⁵⁰.

Εν τέλει, ο ανώνυμος Goliardus ικανοποιεί δύο ανάγκες του: αφενός εκφράζονται με πρωτοτυπία και νεοτερικότητα οι επιθυμίες και τα βιώματα του, με ελάχιστες αναφορές στα κοινωνικά συμφραζόμενα της εποχής του, αφετέρου φαίνονται —με έντεχνο τρόπο— οι γνώσεις του, καθώς ένας συνειδητοποιημένος ακροατής / αναγνώστης διαπιστώνει αμέσως τις σχετικές απηχήσεις και μιμήσεις σε λεξιλογικό, ιδεολογικό και θεματικό επίπεδο.

147. Πρβ. την άποψη του U. Eco, *Τέχνη και Κάλλος στην Αισθητική του Μεσαίωνα*, μτφ. Ε. Καλλιφατίδη, Αθήνα, 1992, σ. 197: «ο Μεσαίωνας είναι ένας πολιτισμός που κάνει δημόσια επίδειξη θηριωδίας, λαγνείας και ανοσιότητας, και ταυτόχρονα ζει σύμφωνα με ένα τελετουργικό ευλάβειας, πιστεύοντας ακλόνητα στο Θεό... ακολουθώντας ηθικά ιδεώδη, τα οποία καταπατά με εξαιρετική ευκολία και αθωότητα».

148. Βλ. J. J. Wilhelm, *ό.π.*, σ. 112-3· πρβ. C. B. 92, 3 *non sunt forme virginum, sed forme divine* 168, 4 *illam pre cunctis diligo et veneror ut deam*.

149. Πρβ. C. B. 121a· Suppl., 14*· 16*.

150. Βλ. ήδη Πλάτ. *Συμπ.*, 207 D.